

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ ΒΑΧ
ΩΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

[Έπι τῇ 150ῃ ἐπετηρίδι τοῦ θανάτου αὐτοῦ].

Τῇ 15/28 Ἰουλίου τρέχ. ἔτους συνεπληρώθη εἰς καὶ ἡμισυ αἰών, ἀπ' ἧς ἡμέρας ὁ Ἰ. Σ. Βάχ ἀπεχωρίσθη ἐκ τῆς ζωῆς ταύτης· ἀλλὰ τὰ ἑκατὸν πενήτηκότα ἔτη δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξασθενίσωσι τὰς μεγάλας ἐπενεργείας, αἵτινες ἀπέρρευσαν καὶ ἔτι καὶ νῦν ἀδιακόπως ἀπορρέουσιν ἀπὸ τοῦ θαυμασίου τούτου ἀνδρός. Ἀπ' ἐναντίας δέ, ὡς τὰ χιονοσκεπῆ γιγαντιαία ὄρη τῶν Ἄλπεων ἐξ ἀπομακρυσμένου σημείου παρίστανται πρὸ ἡμῶν ὑψηλότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα, ἢ ἂν ἐθεώμεθα αὐτὰ ἐκ τοῦ συνεγγυς, οὕτω καὶ ὁ Ἰ. Σ. Βάχ δὲν ἀνεγνωρίσθη ἐν τῷ ἀληθεῖ αὐτοῦ μεγαλειῷ ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες κατὰ τὸν χρόνον ἦσαν πλησιέστερον αὐτοῦ. Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι, ὅτε διὰ τοῦ θανάτου ἐπεσφράγισε τὸν πλήρη μόχθων βίον αὐτοῦ, δὲν ἠξιώθη ὁ δύστηνος οὗτ' ἐπισήμου κηδείας, οὗτ' ἐπικηδείου λόγου, διότι οἱ ἐπιζήσαντες συγγενεῖς ἐσπεροῦντο τῶν ἀπολύτως ἀναγκαιῶν· ἀλλ' οὕτε οἱ ἐν τῇ γνωστῇ σχολῇ τοῦ Ὡμαῦ ἐν Λειψία συνάδελφοι αὐτοῦ, οὕτε οἱ δημοσιογράφοι ἐσημείωσαν ἰδιαιτέρως τὴν τελευταίην αὐτοῦ. Πιθανῶς ἀπέβλεψέ τις ποτε μετὰ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν σεβάσμιον ψάλτην τῆς Λειψίας, ἐνδεδυμένον ἀπέριττον

ἱμάτιον καὶ καθήμενον παρὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, καὶ ὑπὸ τῶν ἐπαϊόντων ἐξετιμῆθη καὶ ἐξυμνήθη ὡς σπάνιος «ὄργανοκρούστης κατέχων» δαιμονίαν ἐπιτηδειότητα χειρῶν τε καὶ ποδῶν· ἀλλὰ μετὰ τοῦ θανάτου ἀπεσβέσθη καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Σήμερον δὲ ἀπ' ἐναντίας ὁπόσον κραταιός, ὁπόσον μέγας ὡς γίγας ἵσταται ὁ μουσουργὸς οὗτος πρὸ ἡμῶν!

Τῶν πλείστων μεγάλων πνευμάτων καὶ ἐν τῇ μουσικῇ ἡ τύχη ὑπῆρξε μὲν τοιαύτη, ὥστε τὰ ἔργα αὐτῶν ἀκριβῶς ἐξετιμῆθησαν ὑπὸ τῆς μεταγενεστέρως γενεᾶς, ἀλλ' οὐδεὶς ἐπέπρωτο νὰ αἰσθανθῇ τοῦτο εἰς τοιοῦτον βαθμόν, εἰς οἷον ὁ Βάχ. Ἀπὸ τοῦ ἑκατονταετοῦ ἀίδιου ὕπνου τῆς λήθης τὰ ἔργα αὐτοῦ μόλις διὰ τοῦ Μένδελσον καὶ ἄλλων ἀνεζωογονήθησαν, καὶ φαίνεται ὅτι ἔπρεπε νὰ παρέλθῃ ἄλλος αἰὼν, μέχρις οὗ ὁ μουσουργὸς ἀναγνωρίσθη ἐν πάσῃ τῇ ἀξίᾳ αὐτοῦ. Θὰ ἦτο μὲν ἀσυνεσία νὰ θελήσῃ τις νὰ ἐξυψώσῃ τὸν ἓνα μέγαν διδάσκαλον πρὸς βλάβην τῶν ἄλλων καὶ τὰ τέλεια μουσουργήματα τῶν Χαϊνδελ, Μότσαρτ, Βεετόβεν καὶ τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων ἐν τῷ κράτει τῶν τόνων νὰ παραβάλῃ καὶ ἐπ' ἐλάχιστον πρὸς τὰ τοῦ Βάχ, ἀλλ' ὑπὸ τινα ἐποψιν ὁ ψάλτης τῆς Λειψίας φαίνεται, ὅτι εἶναι πάντων ὑπέρτερος καὶ οὐδ' ὡς πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν, παραγωγικὴν πνεύματος καὶ ἀενάως γονιμοποιῶν δύναμιν τῆς μουσικῆς αὐτοῦ. Παρ' οὐδὲν τῶν ἡρώων τῆς μουσικῆς δύναται τις τόσα ἔτι καὶ νῦν νὰ διδαχθῇ, ὅσα παρὰ τοῦ Βάχ. Ἐξετάζοντες τὰ ἀριστουργήματα τῶν ἄλλων ἐκείνων ἐπίσης ἐκλάμπρουν καὶ ἀγλαοὺς καρπούς παραγωγόντων δένδρων πειθόμεθα εὐκόλως, ὅτι τοῦ Βάχ τὰ ἔργα παρουσιάζουσι πρὸς τούτοις καὶ ἀνεξάντλητον πληθὺν σπερμάτων γονιμῶν πρὸς παραγωγὴν νέων μουσικῶν μορφώσεων. Καὶ τῷ ὄντι· καὶ αὐτοὶ οἱ μέγιστοι μουσουργοὶ δὲν ἀπηξίωσαν νὰ μαθητεύσωσι παρὰ τῷ Βάχ. Καὶ αὐτὸς ὁ Βάχνερ, ὃν ἠδύνατό τις ἐν μέρει νὰ ὀνομάσῃ ἀντίποδα τοῦ Βάχ, πολλὰ ὀφείλει εἰς τὸν ψάλτην τῆς Λειψίας καὶ περὶ τούτου πείθεται τις εὐκόλως ἀνελίσσων τὸ γενικὸν μελικὸν διάγραμμα τοῦ μελοδράματος «Μαίστερσίνγκερ» ἢ τοῦ «Τριστάν». Ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ ὁ Ἰ. Βράμς, οὗ αἱ συμφωνίαι καὶ αἱ ὀλιγομελεῖς μουσικαὶ ὀρχήστραι τοσοῦτον θαυμάζονται διὰ τὴν εὐφυστάτην συναρμολογίαν τῶν φωνῶν, πόσα ἐιδάχθη παρὰ τοῦ Βάχ! Τὰ ἐκκλησιαστικὰ μελοδράματα τοῦ Μένδελσον δὲν θὰ ὑρίσταντο καθόλου ἂν ὁ Βάχ δὲν εἶχε συνθέσῃ τὰ περιώνυμα πολύφωνα ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα (Mofetta καὶ

cantata) και την μουσική των παθών και την λειτουργίαν Σι ελάσσονος γένους. Ναι, ο Βάχ —κατά την γερμανικήν σημασίαν του ονόματός του,— ε. μεθερμηνεύμενον ὁ *Ρύαξ*, ἐγένετο πηγή και πρὸς τὴν πηγὴν ταύτην ἀνεδράμουν πάντες και ὀφείλουσι ν' ἀναδράμωσι· διότι πάντοτε νέον τι δύναται τις ἐκείθεν νὰ ἀντλήσῃ. Ὅστις παρακολουθεῖ αὐτὸν και ἐμβαθύνει ἐν αὐτῷ, ὀδηγεῖται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας πάντοτε νέας θαυμασίας ἀνακαλύψεις δύναται νὰ γείνωσι. Ὑπάρχει ἤδη ἀπορία, ποῖαν ὁδὸν ἐν τῷ μέλλοντι μέλλει ἡ μουσικὴ νὰ χαραχῆ, και ὑπὸ ποῖαν διεύθυνσιν εἶναι εἰσέτι πρόσδος τις ἐφικτή. Ἐὰν ἡ μελωδία ἦναι τὸ εὐωδέστατον τῆς μουσικῆς ἀνθος, τότε αὕτη πρέπει νὰ ἦναι ὁ ἐπιδοκίμως σκοπός, και ἡ μουσικὴ ἔσσει πρέπει ἐπὶ μᾶλλον και μᾶλλον καθ' ὅλα τὰ μέρη αὐτῆς νὰ κατέχηται ὑπὸ τῆς μελωδίας, οὕτως ὥστε και αὕτη ἡ συνοδεία τῆς μελωδίας νὰ ἦναι μελωδική.

Τοιαύτη λοιπὸν ἐκπνευμάτωσις οὕτως εἶπεῖν τῆς μουσικῆς μέχρι τῶν ἐλαχίστων μορίων, τοιαύτη ὁλονὲν μεγεθυνομένη μεταμόρφωσις κατὰ τε τὸ εἶδος και τὸ περιεχόμενον, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι εἶναι ἀληθῆς πρόσδος αὐτῆς· διότι πᾶσα τέχνη οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, ἢ τὸν θρίαμβον τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς ὕλης. Ἀλλὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ὀφείλει πᾶς μουσουργός νὰ ἐγκλωπῶσθαι τὸν Βάχ. Δύναται νὰ παραγκωνίσῃ τὸν Χαϊνδελ, τὸν Μότσαρτ και αὐτὸν τὸν Βεετόβεν, ὅτινες οὐδὲν θὰ τῷ προσφέρωσι, και οὐς ἀπὸ νεανικῆς ἡλικίας ἐνστερνίζεται, διότι πάντες οἱ σύγχρονοι μεγάλοι μουσικοὶ φέρονται ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν· ὁ Σ. Βάχ τὸναντίον εἰσέτι δὲν κατεβλήθη. Τότε δὲ μόνον ἐπιτυγχάνεται ἡ πρόσδος, ὅταν τις γείνη καθ' ὅλοκληρίαν κύριος αὐτοῦ, ὅταν τις ἀπομυζήσῃ αὐτὸν και ἀφομοιωθῆι πρὸς αὐτόν. Ὁ Βάχ διαμένει εἰσέτι ὁ ἀνέφικτος διδάσκαλος τῆς πολυφωνίας, τῆς πνευματοποιήσεως ταύτης τῆς μουσικῆς διὰ τῆς ἀτομικεύσεως ὄλων ὁμοῦ τῶν φωνῶν. Ἐκεῖνος δὲ θὰ ὑπερνικήσῃ τὸν παλαιὸν Βάχ και θὰ προπεράσῃ αὐτόν, ὅστις κατορθώσῃ διὰ τῆς αὐτῆς συνθετικῆς τέχνης, ἧτις ἀφικνεῖται εἰς τὸ κατακόρυφον σημῆτον ἐν τῇ πολυφωνίᾳ τοῦ Βάχ, νὰ συνενώσῃ τὴν συναρπάζουσαν δύναμιν τῆς νεωτέρας μελωδικῆς και τὴν σημασίαν τοῦ νεωτέρου πνεύματος. Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ταύτην ἐξετέλεσε τῷ ὄντι ὁ Μότσαρτ ἐν τῇ κατακλειδί τῆς συμφωνίας Δο μείζονος γένους και ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ «Μαγικῆς Αὐλοῦ» θαυμάσιόν τι και ἀναμφιβόλως ἠδύνατο ν' ἀκολουθήσῃ περαιτέρω τὴν ὁδὸν ταύτην, ἀν μὴ ὁ θάνατος αἴφνης ἀνεχαίτιζεν αὐτόν. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἐργαζόμενος τις περαιτέρω δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ Βάχ.

Μετὰ τὰ εἰρημένα δῆλον καθίσταται, ὅτι τὰ δημιουργήματα τοῦ Βάχ, προκειμένου περὶ τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως τῆς μουσικῆς και ἰδίᾳ τῆς γερμανικῆς, βαρέως ζυγίζουσιν ἐπὶ τῆς πλαστικῆς. Ἀλλ' ἡ σημασία τοῦ μουσουργοῦ τούτου ὡς *παιδαγωγοῦ* δὲν δύναται δεόντως νὰ ἐκτιμηθῆ. Ὁλόκληρον βιβλίον εἶναι δυνατόν νὰ συγγραφῆ περὶ αὐτοῦ ὡς *διδασκάλου και παιδαγωγοῦ*. Καὶ τῷ ὄντι ὑποῖον θαυμάσιον σχολεῖον διὰ τὸν ἐπιμελῆ νεαρόν μουσικόν εἶναι τὰ κλειδοκυμβαλικά πονήματα τοῦ Βάχ! Ὅποιον χρυσωρυχεῖον εἶναι μόνον τὸ «*Wohltemperirte Klavier*», ἐνθα ἔχει τις ἀενάως μὲν νὰ ὀρύττῃ, ἀενάως δὲ πάλιν νέον χρυσόν ν' ἀνακαλύπτῃ! Ὅστις ἀπαξ ἐνέκυψεν εἰς αὐτό, οὐδέποτε ἐλευθεροῦται, ἀλλὰ δεσμιος κατακρατεῖται ἐξ ἐνός μὲν ὑπὸ τῆς μαγείας τῆς βαθυνουστάτης και τελειοτάτης συνοφῆς τῶν φωνῶν, ἐξ ἐτέρου δὲ ὑπὸ τῆς πλουσίας και ποικίλης ψυχικῆς διαθέσεως, ἣν διεγείρουσι τὰ *προανακρουσμάτα* ταῦτα και οἱ κλιμακωτοὶ οὗτοι μουσικοὶ *ἄρμοι* (Präludien και Fugen). Ὅποιον πολῦτιμον ἀντίθεσιν τῆς ψυχικῆς διαθέσεως δεικνύουσι π. χ. ὁ ἀξιοπρεπῶς προβαίνων και θαρραλέως παρὰ πᾶσας τὰς δυσχερείας πρὸς τὸν σκοπὸν χωρῶν ἄρμος τοῦ Δο ελάσσονος γένους και τὸ ἐμβριθέστατον προανακρουσμα, ὅπερ οἰονεῖ ἐνισχύει τὴν πρὸ τῆς μάχης προσευχήν, και τὸναντίον ὁ ἐπόμενος Δο μείζονος γένους ἄρμος, ἐν ᾧ τὸ θέμα σκορπιζει χάριν ὡς ἐρασιμία νηρηίς, ἧτις εὐθύμως σκιρτῶσα περιδιαβαζει ἐντὸς εὐωδεστάτου κήπου, ἢ ὡς ποικιλόχρονον λεπιδόπτερον ἔντομον, ὅπερ ἀπὸ ἀνθους εἰς ἀνθος ἀνίπτεται και αἰωρεῖται ἐπὶ τῆς κάλυκος αὐτῶν.

Ἡ μελέτη τοῦ Βάχ διδάσκει τὸν ἀρχάριον συνθέτην λίαν ἐπιτυχῶς νὰ συγκρατῆ τὴν πρωτίστην ιδέαν, νὰ διεξάγῃ αὐτὴν διὰ πᾶσων τῶν ἀλλοιώσεων και τροπῶν και οὕτω νὰ παρέχῃ εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸν χαρακτήρα τῆς «ἐνότητος ἐν τῇ ποικιλίᾳ». Ὅποια ἄσκησις τοῦ μουσικῶς διανοεῖσθαι και ὁποια ἐπίρρωσις τῆς περὶ τὴν μουσικὴν διαμόρφωσιν ἰκανότητος! Ὅποια πρότυπα τετραφώνου μελοποιίας παρέχουσιν αἱ ἐξαισιαὶ ψαλμοῖδιαι, ἐν αἷς ὁ Βάχ κέκτηται τὴν τέχνην ἐν πάσῃ τελειότητι νὰ ἐκφράξῃ τὴν ψυχικὴν διεξέσιν συνωδὰ πρὸς τὸ κείμενον διὰ τῆς αὐτῆς μελωδίας ποικίλλων αὐτὴν διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν διαφορῶν φωνῶν και εὐρυθμίας αὐτῶν! Ὁ Βάχ εἶναι πολλακίς στρυφνός ἀνεχόμενος τὰς διαφωνίας και ἐνίοτε μάλιστα ἀναστῆλων τὴν ἀναμενομένην λύσιν αὐτῶν δι' ἄλλων διαφωνιῶν, ἀλλ' αἱ διαφωνίαι αὗται εἶναι πλήρεις ἐκφράσεως και δικαιολογούνται διὰ τῆς ἀδυσωπήτου μουσικῆς λογικῆς αὐτοῦ. Καὶ ἀκριβῶς ὁ αὐστηρός οὗτος και στρυφνός

χαρακτήρ τῆς Μούσης τοῦ Βάχ προφυλάττει τὸν νεαρόν μουσικόν ἀπὸ τοῦ κινδύνου, δν διατρέχει, νὰ περιπλανηθῆ εἰς μουσικὸν κωδωνισμόν ἄμοιρον πνεύματος και μόνον τὰς αἰσθήσεις ἰκανοποιούσαν εὐφωνίαν. Πανταχοῦ συναντᾷ ἡμᾶς τὸ ἀρρενωπὸν και σθεναρὸν πνεῦμα, ὅπερ οὐ μόνον τρυφῶν παραδίδεται εἰς τὴν μαγείαν τῶν τόνων, ἀλλὰ τοὺς τόνους τούτους συσφυρηλατεῖ ἐν πάσῃ τέχνῃ πρὸς ἐναργεστάτην ἔκφρασιν τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ ζωῆς και αἰσθήσεως.

Ἀλλ' οὐ μόνον ὁ μέλλων καλλιτέχνης, ἀλλὰ και ὁ ἐρασιτέχνης και ἡ φιλόπονος και φιλόμουσος νεολαία ἐν γένει εὐρίσκει ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Βάχ ἐπιρρωστικὴν και τὴν καρδίαν ἀναζωπυροῦσαν τροφήν και πᾶν ὅ,τι χρησιμεύει πρὸς διακάθαρσιν και ἐξευγένισιν τῆς μουσικῆς καλαίσθησις, πρὸς ἐξέγερσιν τῆς μουσικῆς διανοίας.

Ἀλλὰ και ὑπὸ τεχνικὴν μόνον ἐποψὴν ὅσον διδακτικὴ εἶναι ἡ μελέτη τῶν ἔργων τοῦ Βάχ! Ὁ κλειδοκυμβαλιστῆς χειραγωγεῖται ὑπὸ τούτου τοῦ διδασκάλου βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ εὐκολωτέρου εἰς τὸ δυσκολώτερον, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν μικρῶν αὐτοῦ *προανακρουσμάτων* και *ἐφευρέσεων* (Präludien και Inventionen), ἔπειτα μεταβαίνων εἰς τὰς *τριφώνους συμφωνίας* και *ἀκολοθίας* (Suiten) μετὰ τῶν ἐξαίσιων ὀρχηστικῶν μελωδιῶν, ἵνα μετὰ ταῦτα τὴν κτηθεῖσαν ἤδη εὐκίνησιαν και ἀνεξαρτησίαν ἐκάστης χειρὸς και ἐκάστου ἰδιαιτέρου δακτύλου και τὴν δεξιότητα περὶ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν δακτύλων ἐξασκούμενος εἰς τὰ σπουδαιότερα ἔργα τῶν *κλιμακωτῶν ἄρμων* (Fugen) ἀναπτύξῃ εἰς τελείαν τέχνην. Τότε δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι κατέθηκεν ἀκράδαντον βᾶσιν. Καὶ τί δὲν διδάσκειται ὁ ὄργανοκρούστης παρὰ τοῦ ψάλτου τῆς Λειψίας, ὅστις, εἴπερ τις και ἄλλος, κατεῖχε τὴν τέχνην διὰ χειρῶν και ποδῶν νὰ ἐκτελῆ τὰ μουσικά ἔργα και πάντοτε ἀλανθᾶστως νὰ «εὐστοχῆ τῶν προσηκόντων πλήκτρων ἐν εὐθέτω καιρῷ». Καὶ αὐτός ὁ βιολιστῆς εὐρίσκει ἐν τοῖς *μελοῖς κρουσμοῖς* (Sonaten) τοῦ Βάχ διὰ βιολίον και κλειδοκυμβαλον πολῦτιμον πρὸς σπουδὴν ὕλην και ἐν τοῖς ἐν μέρει μεγαλοπρεπεστάτοις *μέρεσι* (Partien) και κρουσμοῖσι διὰ τετραχορδον καλλιτεχνικά θέματα και προβλήματα, διὰ τῆς λύσεως τῶν ὁποίων και τὴν σήμερον εἶτι δύναται νὰ ἐκπλήξῃ τὸν μουσικόν κόσμον.

Και ὅστις ποτὲ ἐνστερνίζεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὰ δημιουργήματα τοῦ Βάχ και ἐπὶ μᾶλλον και μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν θερμαίνεται, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἐνθουσιᾷ ἐν ταῦτῳ ὑπὲρ τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐκαλλιτέχνησε τοιαῦτα ἔργα; Δὲν ἴσταται πρὸ ἡμῶν ἐπίσης μέγας και αὐτός ὁ Βάχ, ὡς ἡ μουσικὴ αὐτοῦ; ὁ ἐξ ἀρχῆς βωμ-

λέος και τὸν πυρῆνα γερμανός ἀνὴρ μετὰ τῆς στερεᾶς τῆς κεφαλῆς κατασκευῆς και τῶν ἐν αὐτῇ βλαβῶν μελανῶν ὀφθαλμῶν «ὡσεὶ πῦρ ἐκ τοῦ βράχου ἐξεργηγύετο!» Τῷ ὄντι ὁμοίος πρὸς βράχον ἀνυψοῦται ὁ Βάχ ἐκ τοῦ μέσου τῶν συναδέλφων αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μεθωρίων δύο μουσικῶν αἰώνων και ὡς τὸ ἔργον τοῦ βίου αὐτοῦ και τὴν σήμερον εἶτι παρίσταται πρὸ ἡμῶν ἀκήρατον και ἀπείρακτον ὑπὸ τῶν μεταβαλλομένων βεμαμάτων και διευθύνσεων τοῦ χρόνου, οὕτω σταθερὸς ὡς βράχος ἴσταται και ὁ ἀνὴρ πρὸ ἡμῶν. Ἀκράδαντος διαμένει εἰς ὅ,τι ἀληθές και ὀρθὸν ἀνεγνώρισε, πιστός πρὸς ἑαυτὸν και τὴν ἐνδόμυχον ἑαυτοῦ φύσιν, οὐδέποτε ὑποκύπτων εἰς τὰς ἰδιοτροπίαις τοῦ κοινού, οὐδέποτε θηρεύων τὴν τοῦ πλήθους εὐνοίαν, οὐδέποτε ἐπιποθῶν τὴν δόξαν και τὴν ἐξωτερικὴν εὐδοκίμησιν, μετ' εὐσεβείας ἐμμένων εἰς τὴν δεδοκιμασμένην ἀλήθειαν, ἀνὴρ τῆς συνειδήσεως και τοῦ καθήκοντος. Ὡς πατήρ και παιδαγωγός ἀφθόνου σειρᾶς τέκνων, ἀκαμάτως μεριμνῶν ὑπὲρ αὐτῶν και ἐργαζόμενος, ἀληθῆς πατριάρχης ἐν τῷ κύκλῳ τῆς οικογενείας αὐτοῦ, πλήρης ἀγάπης, ἐπιμονῆς και πρόθυμος εἰς θυσίας, πρὸς τῇ ἰδιαιτέρᾳ δὲ αὐτοῦ ἐργασίᾳ και ἔκκος διδάσκαλος τῶν ὅκα διὰ μουσικοῦ ὄρωθι πεπρωκισμένων υἱῶν, βᾶσιμος και ἐξαίρετος εἰς πᾶν ὅ,τι ἐπετίθειεν ἐν τῇ φλογερότητι τοῦ πάθους, ἐν τῷ πλούτῳ τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἔσσει τῶν ἑαυτὸν ἐν αὐστηρᾷ πνευματικῇ ἀγωγῇ, μέγας και ἐξοχος ἀκριβῶς ἐν τῷ περιορισμῷ, εὐλαβῆς και ὑποτασσόμενος εἰς τὴν θεῖαν βουλήν ἐν κρίσιμοις ἡμέραις και ἑαυτοῦ ἐπιλανθανόμενος. Ὅποιον σθένος αὐταπαρνήσεως κατεδείκνυεν ὁ μεγαλοφυῆς μουσουργός, ὅτε τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ τὰς πρώτας ὥρας ἐδημιούργει ἀριστούργημα τι και τὰς μετέπειτα ἀνευ δυσθυμίας ἀφυσῆς μαθητὰς ἐδίδακε λατινικὰ ἢ κλειδοκυμβαλον!

Ποῦ εὐρίσκειται νῦν καλλιτέχνης πεπρωκισμένος διὰ τῆς ἐπιμελείας και καρτερικότητος και οὐδέποτε ἀποκείμενος ἐν τῇ ἐπιτελέσει τοῦ καθήκοντος; «Τὸ ἐξοχὸν πνεῦμα εἶναι ἡ ἐπιμέλεια, ἡ ὑπομονή», τὸ παράδοξον τοῦτο λόγιον κυριλεκτεῖται ἰδίως ἐπὶ τοῦ Ι. Σ. Βάχ.

Ὅποιον ἐξαίσιον πρότυπον εἶναι ὁ ψάλτης οὗτος τῆς Λειψίας διὰ τὸ σημερινὸν γένος τῶν καλλιτεχνῶν! Ὅπου, ὡς κατὰ τοὺς νῦν χρόνους, τόσον νοσηρὰ και παραλελυμένη, ἀνίσχυρος και ὑπερρηθισμένη μουσικὴ πολλακίς ἐπικρατεῖ, πόσον ἠθικῶς δύναται νὰ ἐπιδρᾷ ἡ τοῦ Βάχ μουσικὴ, ὁ τὸν πυρῆνα ὑγιέστατος ἀνὴρ νὰ ἐπιενεργῆ, εὐθὺς ὡς θελήσωμεν ν' ἀνοίξωμεν εἰς αὐτόν τὸ οὖς και τὴν καρδίαν! Νὰ παραδοθῆ τις εἰς τοὺς τόνους τούτους, νὰ λουσθῆ τις εἰς τὸν βύθρον αὐτόν, ὁποῖον ἐπιρρωστικόν, καθαρτικόν και ὀροστικόν λουτρὸν διὰ τὴν νεολαίαν ἡμῶν!

Ὁ Βάχ ὡς διδάσκαλος καὶ παιδαγωγός, τίς δὲν ἠμολογεῖ, ὅτι εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις εἶναι πρὸς τοῦτο προωρισμένος; Διό ἄς ἐκλέξωσιν οἱ πλείστοι νεαροὶ καλλιτέχναι τῆς σήμερον αὐτὸν καὶ μόνον ὡς φίλον καὶ Μέντορα. Ἔστωσαν δὲ βέβαιοι ὅτι μόνον κέρδος ἐκ τούτου θὰ ἔχωσιν.

(Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ)

Ἐν Ὁδησσῷ

A. N. M.

ΕΚ ΤΟΥ ΑΓΡΟΚΗΠΙΟΥ ΜΟΥ

ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΩΝ ΕΧΘΡΩΝ ΜΑΣ

Μία ἐντελὴς πρωτότυπος ἰδέα περὶ
περονοσπόρου.

Ὅταν εἰς σκοτεινὸν δωμάτιον διεισδύσῃ ἀκτὶς φωτός, βλέπομεν ἐντὸς αὐτῆς νὰ χορεύουν μυριάδες μύρια κονιορτοῦ, τὰ ὁποῖα μόνον χάριν τοῦ ἰδιαίτερου τούτου φωτισμοῦ καθίστανται ὁρατά.

Βεβαίως τὸ «φεκὸρ» τοῦ κονιορτοῦ ἔχουν αἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὰς ἐξοχὰς ὃ ἀήρ εἶναι σχετικῶς καθαρώτερος, εἰς τὰ βουνὰ ἔτι καθαρώτερος, εἰς τὰ παραθαλάσσια, πνέοντος θαλασσίου ἀνέμου, ἢ ἐν τῇ θαλάσῃ ὥρας μακρᾶς τῆς παραλίας, ὃ ἀήρ εἶναι τόσον καθαρὸς, ὥστε μία φωτεινὴ ἀκτὶς ἡλίου ἐξεταζομένη ἐντὸς σκοτεινοῦ θαλάμου σχεδὸν δὲν παρουσιάζει τὸ γνωστὸν θέαμα χορευόντων μορίων κονιορτοῦ.

Ἄν τὰ μόρια ταῦτα συνιστῶντο ἀπλῶς ἐκ λεπτοτάτης κόνεως ἄμμου, ἢ ἐξ ἀλεύρου ἀσβεστολίθου ἢ ἄλλης ἀνοργάνου οὐσίας, τὸ κακὸν δὲν ἦτο μέγα, ἀλλὰ δυστυχῶς ὑπάρχουν καὶ ὀργανικαὶ οὐσίαι, λεπτόταται ἴνες ξύλων, τρίχες, πτίλα καὶ ἄλλα πράγματα, τὰ ὁποῖα εἰσπνεόμενα γεμίζουν τοὺς πνεύμονας ἀκαθαρσίας. — Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀνοργάνων καὶ ὀργανικῶν οὐσιῶν ὑπάρχουν ἐν αὐτῷ καὶ ζωντανὰ ὄντα, στρογγύλα ὡς σφαῖραι, ἢ ἐπιμήκη ὡς αὐγὰ ἢ ζαρωμένα ὡς σταφίδες.

Αὐτὰ εἶναι σπόροι καὶ σπέρματα διαφόρων φυτῶν μικροσκοπικῶν ὡς καὶ σπόρων μικροβίων. Εἶδετε βεβαίως καμμίαν φορὰν μουχλιασμένα ξύλα ἢ ἄλλα ἀντικείμενα ἐν ξηρᾷ καταστάσει μὲ τὸ παραμικρὸν τίναγμα νὰ ξεσκονίζονται καὶ νὰ γεμίζουν τὴν ἀτμόσφαιραν μὲ κονιορτὸν δυσώδη ὄζοντα μούχλας. Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ ἐλαφρότατοι σπόροι τῆς μούχλας αἰωροῦνται ἀόρατοι καὶ περιμένουν εὐκαιρίαν νὰ προσκολληθῶσιν εἰς τι ὑγρὸν ἀντικείμενον διὰ νὰ φυτρώσῃ ἐκεῖ γεννῶντες παχεῖαν βλάστησιν μούχλας.

Ἀλλ' οἱ σπόροι παρασίτων ἀκτιστῶν αἰωροῦνται ἐπίσης ἐν τῇ ἀτμόσφαιρᾳ οὔτοι διακρίνονται τῶν εὐρώτων (τῶν μικρομυκήτων τῆς μούχλας) κατὰ τοῦτο ὅτι ἀντὶ νὰ ἐπιπέπτωσιν ἐπὶ

νεκρῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν τοῦ ἄρτου, τοῦ τυροῦ, τοῦ τουρσιῦ, φέρ' εἰπεῖν, ἐπιπίπτουν κατὰ ζῶων καὶ φυτῶν. Π. χ. τὸ φίδιον τῆς ἀμπέλου κάμνει νὰ μουχλιάζωσιν τὰ φύλλα τῶν ἀμπέλων προκαλοῦν τὸ λεγόμενον «στάχτωμα τῶν φύλλων» τῆς. — Εἰς συγγενῆς τοῦ μύκης, τὸ «φίδιον τῶν ἀμνῶν» προσβάλλει οὐχὶ φυτὰ ἀλλὰ τὸ στόμα τῶν ἀμνῶν, ἀναπτύσσεται ἐντὸς αὐτοῦ καὶ προκαλεῖ τὴν νόσον «ἄφτρα», ἣτις εἶναι μεταδοτικὴ καὶ διὰ τὰ ἀνθρώπινα βρέφη, καὶ οὐχὶ σπανίως βασανίζει φοβερὰ τὰ μωρὰ. — Οἱ ἀπλοῖ-κώτεροι ἀποδίδουν τὰς τοιαύτας νόσους εἰς αὐτόματον γένεσιν τοῦ κακοῦ, ἢ δὲ λεγομένη «κουτοκρατία» μάλιστα πρεσβεύει ἀνοήτως ὅτι ἡ νόσος γεννᾶται ὅταν ἡ λεχὼ πιάνη ἀλεύρι. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι μόνον ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀτμόσφαιρᾳ αἰωρομένων σπόρων γεννᾶται ἡ νόσος.

Τὸ μικρόβιον τοῦ ἐλώδους πυρετοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου μέχρι τοῦδε ἐνομιζέτο ὅτι περιπλανᾶται ἐν τῇ ἀτμόσφαιρᾳ, φαίνεται ὅτι εἶναι ἐκεῖ πολὺ σπάνιον καὶ ὅτι οἱ πυρετοὶ μεταδίδονται οὐχὶ διὰ τοῦ μιάσματος τοῦ ἀέρος, ἀλλὰ πρὸ παντός ἐμβολιάζονται ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἀνθρώπον διὰ τῶν ὀδημάτων τῶν κωνώπων.

Ἀπ' ἐναντίας ἕτερα μικρόβια, τὰ τῆς περιπνευμονίας καὶ τῆς πνευμονικῆς φθίσεως, περιπλανῶνται οὐχὶ σπανίως ἐν τῇ ἀτμόσφαιρᾳ. Καὶ τὸ μὲν μικρόβιον τῆς φθίσεως εὐρίσκεται ἐκεῖ κυρίως μόνον εἰς τὰ δωμάτια φθισιῶντων ἀνθρώπων ἢ εἰς σταύλους φθισιῶντων κτηνῶν, ἐνῶ τὸ τῆς περιπνευμονίας ζῆ καὶ πολλαπλασιάζεται ἐν ὑπαίθρῳ καὶ μακρὰν ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ ἐδάφους σκιερῶν τοποθεσιῶν, καὶ εἰς ψυχρὰς ὀρεινὰς τοποθεσίας ἀκόμη. Ἀλλοίμονον εἰς τὸν ταλαίπωρον ὀδοιπόρον, ὅστις καταλαμβανόμενος ὑπὸ τῆς νυκτὸς κατακλίνεται εἰς τόπον ἐνθα φύσει «ὃ ἴσκιος εἶναι βαρύς», ἢ εἰς τόπον ἐνθα «ζεμπουκάρει μὴ κλεισοῦρα ἢ στενὴ χαράδρα εἰς τὸν κάμπον καὶ σπορίζει τὸ ἀγιάζι»· θὰ ζυπνίσῃ τὴν ἄλλην ἡμέραν μὲ πονοκέφαλον, ζαλισμένον, καὶ ἐντὸς ὀλίγων ὥρων θὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἐκοιμήθη εἰς «πουντότοπον».

Ἀλλὰ μήπως ὄλαι σχεδὸν αἱ νόσοι δὲν πολλαπλασιάζονται οὕτω διὰ τῶν ἀοράτων σπερμάτων τῶν ἐν τῇ ἀτμόσφαιρᾳ αἰωρομένων, αἱ ἐπιζωοῦνται τῶν κτηνῶν καὶ αἱ νόσοι τῶν φυτῶν;

Τί νὰ πρωτοκάμωμεν κατὰ τῆς πληθῆος τόσων νόσων, αἵτινες ἐπιβουλεύονται ἢ τὴν ζωὴν μας ἢ τὴν περιουσίαν μας, ὅπερ εἶναι κατ' οὐσίαν ἐν καὶ τὸ αὐτό; Ὅταν μὲ καταστρέψῃ οικονομικῶς ὁ περονοσπόρος, ἢ ἐνδεῖα, ἢ ἔλλειψις μέσων συντηρήσεως, ἢ πείνα μὲ φονεύει ἢ ἀποδεκατίζει τὰ «παιδιά μου». Ὅταν ὁ ἀνθραξ ἐνσκήψῃ εἰς τὰς αἰγὰς μου καὶ πίπτουν αὐταὶ νεκραὶ ὡς κεραυνόπληκτοι, βεβαίως τὸ φάσμα τῆς ἐνδεῖας προσβάλλει ἐπίσης εἰδεχθίστατα πανταχόθεν.

Ἡ ἐπιστήμη ἀνεκάλυψεν ἱκανὰ φάρμακα κατὰ τῶν ἀοράτων τούτων ἐχθρῶν μας. Ἡ κινίνη ζεμπερδεύει οὐκ ὀλίγα ἐξ αὐτῶν, τὸ θεῖον θεραπεύει ῥιζικῶς τὴν «μπάστραν» τῶν ἀμπέλων καὶ ὁ θεϊκὸς χαλκὸς δὲν θεραπεύει μὲν ἀλλὰ τοῦλάχιστον προλαμβάνει τὸν περονοσπόρον τῆς ἀμπέλου καὶ τὸν δαυλίτην τοῦ σίτου.

Πλὴν ἐδῶ γεννᾶται ἐν ζήτημα, ἂν ὁ ἀνθρώπος ἔχῃ διὰ τὰς ἀσθενείας του τὴν κινίνην ἢ τὴν μορφίνην καὶ τὰ ἀντισηπτικά διὰ τὰς πληγὰς του, διὰ δὲ τὴν ἀμπελὸν τὸ θεῖον καὶ τὴν γαλαζόπετραν, τί ἔχουν ἄρα γε τὰ ἄγρια ζῶα καὶ τὰ ἄγρια φυτὰ νὰ ὑπερασπίζονται ἐλλείψει φαρμάκων κατὰ τῶν μυριῶν σπερμάτων νοσογόνων μικροβίων καὶ περονοσπόρων, ἅτινα γεμίζουν τὴν ἀτμόσφαιραν;

Τὰ ζῶα ἐν γένει ὡς καὶ ὁ ἀνθρώπος ἔχουν ἐν τῷ αἵματι τῶν τὰ λεγόμενα λευκὰ αἰμοσφαιρίδια. Ταῦτα εἶναι βεβαίως κύτταρα τοῦ σώματος, ἀλλ' ἀποχωρισμένα αὐτοῦ πλείον ἐν τῷ αἵματι ὡς περ ζωντανὰ μικρόβια γεννηθέντα ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ μας ἔχοντα ἰδιαίτερον ζῶην καὶ ἐπάγγελμα τὸ τοῦ μικροβιοκνηγοῦ.

Ὅταν συναντήσῃ τὸ αἰμοσφαιρίον ἐν τῷ αἵματι κανὲν ξένον νοσογόνον μικρόβιον, ἀμέσως τὸ σταματᾷ καὶ ἐκτείνον τοὺς γλωσσίδες ἐκ πύου πλοκάμους του, τὸ συλλαμβάνει, τὸ φονεύει καὶ τὸ τρώγει. Βλέπετε, συνοπτικὴ διαδικασία . . . δὲν ἐρωτῶνται τὰ μικρόβια μεταξὺ τῶν πῶς ὀνομάζεσαι καὶ πῶς κατοικεῖς κ.τ.λ., ἀλλ' ἀμέσως μὴ χαψιὰ καὶ ἐτελείωσεν. — Ὅταν ὅμως ὁ ὀργανισμὸς εἶναι ἐξητλημένος ἐκ κρουσολογίας, ἐκ καταχρήσεως, ἐξ ὑπερβολικοῦ καμάτου, τότε τὸ αἷμα ἔχει δυσκρασίαν, καὶ τὰ λευκὰ αἰμοσφαιρία «τὰ ἀστυνομικὰ μικρόβια τοῦ ὀργανισμοῦ» ἔχουν, τρόπον τινά, «μαχμουρλίκι», ὡς περ ἀστυφύλακες ἀνεπαρκῶς πληρωνόμενοι, καὶ τότε αἱ νόσοι εἰσβάλλουν ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσαι τὰ μικρόβια τοῦ πυρετοῦ, τῆς περιπνευμονίας, τῆς ἰνφλουέντζας, τοῦ βρουματισμοῦ.

Ὅταν μετὰ ταῦτα συνέλθουν τὰ λευκὰ αἰμοσφαιρία, προετοιμάζονται συνήθως δι' ἀποφασιστικὴν μάχην, καταλαμβάνουν ἐπικαίρους θέσεις, ὀρίζουν μίαν ὄραν πρὸς γενικὴν ἐφοδὸν (συνήθως τὸ ἀπόγευμα) καὶ ἀρχίζει μακροῦς πάλη εἰς ὅλην τὴν γραμμὴν, ἐξ ἧς τὸ αἷμα θερμαίνεται καὶ ὅσας ὥρας διαρκεῖ ἐν τῷ ὀργανισμῷ μας ἡ μάχη μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν μας καὶ τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐχθρῶν μας, ἔχομεν ὑψίστην θερμοκρασίαν (κοινῶς πυρετόν).

Ἀλλὰ τὰ φυτὰ πῶς ὑπερασπίζονται κατὰ τῶν μυριῶν περονοσπόρων, φιδίων καὶ λοιπῶν μικροσκοπικῶν ἐχθρῶν τῶν; Ἐν πρώτοις μεταχειρίζονται μηχανικὰ μέσα. Ἡ λευκὴ π. χ. φέρει τὰ φύλλα τῆς ἐπὶ λεπτοτάτων μίσχων, ὥστε ταῦτα μὲ τὴν ἐλαχίστην πνοὴν ἀνέμων ταλαν-

τεύονται, «τρεμουλιάζωσιν» καὶ ἀποτινάσσουν τὰ ἐπ' αὐτῶν νοσογόνα σπέρματα ὡς καὶ ἐπιβλαβῆ ἔντομα πρὸ τοῦ νὰ κάμουν ζημίαν τινά.

Ἀλλ' ἓνα περιεργότατον τρόπον ἀμύνης ἀνεκάλυψεν ἐσχάτως οἱ βοτανικοὶ ἐπὶ τῆς φιλύρας. Τὸ δένδρον τοῦτο, γνωστὸν εἰς ὀρεινὰ μέρη ὑπὸ τὸ ὄνομα «τίλιο», ἔχει μεγάλα καὶ εὐχυμα καταπράσινα φύλλα, τὰ ὁποῖα τρυφερὰ ὡς μαρούλια ἰδίως τὴν ἀνοιξὴν θὰ ἐκινδύνευον μεγάλως ἀπὸ προσβολὰς περονοσποροειδῶν ἐχθρῶν. Εἰς τὴν κάτω πλευρὰν τῶν φύλλων ἰδίως ἐκεῖ ὅπου συρρέουσι τὰ χονδρὰ αὐτοῦ νεῦρα σχηματίζονται μικρὰ κοιλώματα, στεγαζόμενα ἐπιτυχῶς διὰ τριχῶν καὶ λεπτοῦ χνοῦ. Τὰ κοιλώματα ταῦτα ὀνομάσθησαν δωματίδια (domaties), διότι χρησιμεύουν ὡς ζεστή καὶ ἀσφαλὴς κατοικία μικρῶν ζωφύριων.

Ἀρχικῶς τὰ ζωφύρια ταῦτα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀρθρωτὰ μὲ 8 πόδας καὶ ὀργανισμὸν μικροσκοπικῶτάτης ἀράχνης, ἐθεωρήθησαν ὡς ἐχθροὶ τοῦ φυτοῦ, ἀλλ' ἤδη τὸ μικροσκοπικὸν ἀπεκάλυψε τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν. — Ταῦτα εἶναι, φίλτατε ἀναγῶστα, «οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ φύλλου», καὶ τὰ «δωματίδια» δὲν εἶναι τυχαῖα κοιλώματα, ἀλλὰ τὰ ἀστυνομικὰ καταστήματα τῶν φύλλων. Τὴν νύκτα ἐξέρχονται τὰ ἐν λόγῳ ἀραχνοειδῆ ζωφύρια ἐκ τῶν κρυψῶν τῶν, περιπολοῦσιν ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῶν φύλλων εἰς πᾶσαν διεύθυνσιν· ὅπου δὲ συναντήσῃ ἐν αὐτῶν ἢ σπέρμα περονοσπόρου ἢ ἄλλου ἐχθροῦ τῶν φυτῶν, τὸ συλλαμβάνουν καὶ τὸ πηγαίνουν εἰς τὸ «δωμάτιόν» τῶν. Βεβαίως δὲν κάμνουν ὀμελέττας ἀπὸ τὰ αὐγὰ τοῦ περονοσπόρου, οὔτε σοκολάταν, ἀλλ' ὅπως ὅποτε τὰ τρώγουν καὶ τὰ ἐμποδίζουν τοῦ νὰ βλαστήσῃ.

Λοιπὸν . . . συμπέρασμα . . . τὰ σπέρματα τῶν περισσοτέρων νόσων τῶν φυτῶν μετακομίζονται ὑπὸ τοῦ ἀέρος ὑπὸ μορφήν μικρῶν ὄντων, τὰ ὁποῖα φυτρῶνουν καὶ γεννοῦν εἶδος παρασίτου φυτοῦ (ἀναλόγου πρὸς τὴν μούχλαν) — ἐπὶ τῶν φύλλων ὅμως πολλῶν φυτῶν βιοῦσι μικροσκοπικὰ ἀραχνοειδῆ ζωφύρια, τὰ ὁποῖα τρώγουν τὰ ἐν λόγῳ σπέρματα καὶ προφυλάττουν οὕτω τὸ φυτόν. Μερικὰ εἶδη τῶν φυτῶν περιποιῶνται ἰδιαίτως τοὺς ἐχθροὺς τῶν ἐχθρῶν τῶν σχηματίζοντα κάτωθι τῶν φύλλων τῶν κρησφύγετα καὶ εἰδικὰ καταλύματα δι' αὐτά.

Ἄν ἡμῖν μικροσκοπὸς, θὰ ἐπεδιδόμην εἰς τὴν μικροσκοπικὴν ἐρευναν τῶν φύλλων τῆς ἀμπέλου, μὴ τυχὸν ποικιλίαι τινὲς αὐτῆς ἔχουσιν ὑπὸ τὰ φύλλα τῶν «δωματίδια» ὡς ἡ φιλύρα, καὶ μήπως ὑπάρχουν ἐκεῖ τὰ χρησιμώτατα ἐκεῖνα ζωφύρια, τὰ ὁποῖα τρώγουν τὰ σπέρματα τοῦ περονοσπόρου.

Ὁμολογῶ ὅτι δὲν κτώρθωσα ἀκόμη νὰ σχηματίσω θετικὴν ἰδέαν περὶ τῆς φυσικῆς ἀντοχῆς τῶν διαφόρων κλημάτων εἰς τὸν περονοσπο-

ρον, διότι κλήματα άγνωσμένης άντοχής εις τόν δεινά τόπον θεωρούνται ευπρόσβλητα εις τόν τάδε, και κάποιος δημοσιογραφών μεμψίμοιρος, όστις έχει ίσως κτήματα ούχι μόνον εν Έλλάδι αλλά και εν τῷ Βασιλείῳ τῶν Ούρανῶν, συνεπέρανεν εκ τούτου ότι έπρεπεν ή Κυβέρνησις νά φέρη Γάλλους γεωπόνους, άφου οι ήμέτεροι δέν κατώρθωσαν άκόμη νά λύσουν αυτό τό στοιχειῶδες ζήτημα! Πρός δυστυχίαν μας αντί νά λύσουν τό ζήτημα άποφαρίζοντες και διατάσσοντες εν συνεδρίῳ, ότι από τούδε και εις τό εξής π. χ. θ' άντέχουν εις τόν περονόσπορον τό δεινά και τό τάδε κλήμα, μάς περιπλέκουν τήν ύπόθεσιν έτι χειρότερα και λέγουν ότι ή φυσική άντοχή τῆς άμπέλου κατά τού περονόσπορου δέν είναι μόνον ύποκειμενική, ό έ. έξαρτωμένη εκ τῆς «κράσεως» εκάστου κλήματος, αλλά και άντικειμενική, ό έ. έξαρτωμένη εκ τῶν φυσικῶν έχθρῶν τού περονόσπορου, εκ τῆς ύπάρξεως δηλ. και μή τοιούτων.

Γνωρίζω ότι ή ιδέα είναι έντελῶς νέα και πρώτην ήδη φοράν ρίπτεται, έφ' όσον γνωρίζω, εις τό Έλληνικόν κοινόν, ούτε διδω ύπόσχεσιν άν ποτε θά χρησιμοποιηθῆ πρακτικῶς. Ο άνθρωπος εξημέρωσε τόν σκύλον διά νά προσφυλάξῃ τά ποιμνία από τού λύκου· θά κατορθώσῃ άρά γε ποτέ νά εξημερώσῃ άράχνας διά νά φάγουν τόν περονόσπορον και γλυτώσωμεν από τόν θεικόν χαλκόν; Είθε.

P. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

ΕΞΟΧΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ ΡΟΥΣΣΩ¹

[Υπό Άνδρέου Όλταμάρ].

Δέν ύπάρχει διδασκαλία μη κεκτημένη παρά τήν θεωρίαν και τό πρακτικόν μέρος. Τούτο άληθεύει ιδίως ως προς τήν ήθικήν. Αί άρισται τῶν νοουθεσιῶν δέν εξισοῦνται προς τήν πραγματικὴν εὐποιάν. Πρίν ή άκροασθῆ τά μαθήματα τού εκ Σαβοΐας έφημερίου ο Αιμίλιος είχαν ήδη εξακησει προς τους άλλους τά καθήκοντα τάποτελοῦντα τήν άριστήν εκδήλωσιν τῶν θρησκευτικῶν αίσθημάτων. Είχε μάθει νά εξεσκῆ εμπράκτως τήν άγαθοεργίαν, ν' άνακουφίζῃ τους πάσχοντα ού μόνον διά τού βαλλαντιού του, αλλά και διά τῆς περιθάλψεώς του, και νά προστατεύῃ τους αδυνάτους κατά τῶν δυναστευόντων αὐτούς. Μετεβάλλετο εις επιστάτην αὐτῶν, μεριμνῶντα αὐτοπροσώπως και κατα-

τρίβοντα προς τούτο πάσας αὐτοῦ τὰς ώρας. Τό τοιοῦτον άναλογεῖ πως προς τό προοιμιакόν στάδιον τό επιβαλλόμενον εις τους δικηγόρους, όπως διανύσωσιν εν τῷ γραφείῳ νομομαθοῦς τινος, και τους ιατροῦς εν τοῖς νοσοκομείοις και τους μέλλοντα κληρικοῦς εν τοῖς κατωτέροις βαθμοῖς. Τούτο δέ πρό πάντων οι Άμερικανοί έφηρμωσαν θαυμασίως εν τοῖς εκπαιδευτήροις αὐτῶν. Οι νέοι εξέρχονται εκειθεν έφωδιασμένοι διά πείρας τού βίου· έμαθον αὐτόθι τήν τέχνην τού δράν, τήν ωφελιμωτάτην πασῶν, συνεχέστατα δέ παραμελουμένην. Οθεν αι Ηνωμένοι Πολιτεῖαι φαίνονται κατανοήσασαι πολύ κάλλιον ή ή Εύρώπη πᾶσαν τήν σημασίαν τῶν έπομένων στοχασμῶν τού Αιμιλίου: «Πᾶσα ή εν τοῖς» εκπαιδευτήροις αποτελουμένη μάθησις δέν ίσοφαρίζει προς έτέραν, σημαντικωτέραν έτι γνώσιν, τήν εφαρμογήν δηλαδή τού αποκτήματος αὐτοῦ εις τὰς εξεις τού βίου... Διδάξατε» εμπράκτως μάλλον ή διά τού λόγου τά προς» τους παιδάς μαθήματα, άς μή μάθωσιν εκ» τῶν βιβλίων οὐδέν εξ όσων ή πείρα δύναται» νά διδάξῃ αὐτούς.»

Και μετά τόσας έτι φροντίδας, μελέτας και άσκήσεις ή ήθική άγωγή τού Αιμιλίου θά έμεινεν άτελής, εάν δέν ειδικάσκετο νά χαλιναγωγῆ αὐτόν. Οφείλει νῦν νά συνάψῃ άγῶνα προς τήν ιδίαν αὐτοῦ καρδίαν, άγῶνα επώδυνον, άλλ' άναγκαῖον· καθότι «δέν άρκεί νά εἶνε τις άγαθός, λέγει ο Ρουσσώ, αλλά πρέπει νά εἶνε και έναρετος.» ήτοι πρέπει νά δαμάξῃ τά ίδια αὐτοῦ πάθη. Οθεν άπαιτεῖ όπως ο μαθητής, μόλις συμπληρώσῃ τό εικοστόν δευτερον τῆς ήλικίας του έτος, άπομακρυνθῆ εκεινης, ήν υπέρ πάντα άλλον άγαπᾷ εις τόν κόσμον, αναβάλλῃ δ' επί μακρόν τήν φλογερῶς ποθειμένην μετ' αὐτῆς συνένωσιν. Η δοκιμασία φαίνεται τόσον δεινή εις τόν νέον, ώστε ο παιδαγωγός του, όπως τήν επιβάλλῃ, οφείλει νά μεταχειρισθῆ διά πρώτην φοράν τήν έξουσίαν του και νά υπενθυμίσῃ αὐτῷ τήν περι ύπακοῆς ύπόσχεσίν του. Η ύποχρέωσις τῆς αὐτοθυσίας επιβάλλεται και κατά τους συγχρόνους ήμῖν καιρούς εις τους νέους διά τῆς στρατιωτικῆς ύπηρεσίας, τό σχολεῖον τούτο τῆς ήθικῆς, ένθα μανθάνουσι τὰς δυσκολωτάτας τῶν άρετῶν, τήν ύπακοήν, τήν περιφρόνησιν τού κινδύνου, τήν αποξένωσιν από πάσης τού βίου τρυφῆς. Αλλά ο Αιμίλιος δέν πρόκειται νά καθυποβληθῆ εις τήν δίκαιαν τού στρατῶνος και τού στρατοπέδου. Πρόκειται νά εγκαταλίπη τήν οικιακήν έστίαν και νά δαπανήσῃ δύο έτη περιερχόμενος τήν Εύρώπην προς συμπλήρωσιν τῆς εκπαιδευσεώς του, τούθ' όπερ εφαρμόζουσιν οι Άγγλοι πρό τῆς εισόδου αὐτῶν εις τό πρακτικόν στάδιον, παραδέχθησαν δέ κατ' άπομίμησιν εξ αὐτῶν και οι Άμερικανοί. Αλλοτε και αὐτοί

οι τεχνῖται άνεπλήρουν τήν μαθητείαν των μεταβαίνοντες από πόλεως εις πόλιν και εκτελοῦντες τό επαγγέλμα των. Ο σκοπός δν επιδιώκει ο Ρουσσώ συνδέεται μετ' όλοκλήρου τού περι εκπαιδευσεως συστήματος αὐτοῦ και άποτελεῖ άναπόσπαστον αὐτοῦ μέρος. «Άφου εξήτασεν αὐτόν,» λέγει, εν ταῖς φυσικαῖς αὐτοῦ σχέσεσι μετὰ τῶν» άλλων όντων και εν ταῖς ήθικαῖς μετὰ τῶν» όμοίων του, άπομένει εις τόν Αιμίλιον νά εξε-» τάσῃ αὐτόν εν ταῖς πολιτικαῖς αὐτοῦ σχέ-» σεσι μετὰ τῶν συμπολιτῶν του.» Δέν ταξιδεύει τις άπλῶς διά νά ταξιδεύσῃ. Πρέπει ν' άποβλέπῃ και εις διδακτικόν τινα σκοπόν, εάν θέλῃ ν' άρυσθῆ όφελός τι εκ τῶν ταξιδιῶν.

Ο Ρουσσώ δ' έμερίμνησε νά καταστρώσῃ εν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ πρόγραμμα ζητημάτων προς μελέτην, άναγομένων εις τό πολιτικόν και τό δημοσίον δικαίον. Αί εις αὐτό άναφερόμεναι σελίδες εἶνε οἰονεῖ άπαύγασμα τού Κοινωνικοῦ Συμβολαίου, έργον όπερ ένεκεν ιδιαιτέρων περιστάσεων εδημοσιεύθη ολίγους μήνας πρό τού Αιμιλίου, άν και οὔτος προώριστο νά δημοσιεύθῃ μεταγενέστερον, διά νά χρησιμεύσῃ ως συμπλήρωμα εκεινου. Τανῦν δέ μαθήματα πολιτικῶν γνώσεων συμπεριλαμβάνονται υπό διαφόρους όνομασίας εις τά προγράματα τῶν σχολείων τῆς κατωτάτης και τῆς μέσης εκπαιδευσεως, μετὰ μαθημάτων ήθικῆς. Και τούτο εἶνε νομιζόμενον τό τελευταῖον δάνειον τό λησθέν εκ τού παιδαγωγικοῦ συστήματος τού Ρουσσώ, δύναται δέ νά θεωρηθῆ ή τοιαύτη διδασκαλία ως παρ' αὐτοῦ πηγάζουσα. Αλλ' ή γινόμενη εφαρμογή αὐτῆς μαρτυρεῖ ζήλον μάλλον ή οζυδέρειαν. Ηδη κατά τό 1789 αἱ γραπταῖ ύποθήκαι τῶν εκλογέων τῆς τρίτης τάξεως κατά τήν εκλογήν τῶν μελῶν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως περιείχον τήν άπαίτησιν καταρτισμοῦ συστήματος εκπαιδευτικοῦ ικανοῦ όπως μορφώσῃ πολίτας. Διαφορα επί τού θέματος τούτου κατηρτίσθησαν σχέδια υπό τῶν Έθνικῶν Αντιπροσωπειῶν, ή δέ Έθνοσυνέλευσις κατά τό 1794 έθέσπισε τέλος διά τά δημοτικά σχολεία ειδικήν διδασκαλίαν επί τῆ βάσει τῶν Δικαιωμάτων τού ανθρώπου και τού πολίτου, τού Συντάγματος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, και τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων τῆς δημοκρατικῆς ήθικῆς. Επί τῆς τρίτης Δημοκρατίας τό μαθημα τῶν πολιτικῶν γνώσεων εισηγήθη και αὐθις ως ύποχρεωτικόν εις τά δημοτικά σχολεία.

Όστε ή υπερίσχυσις τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν υπήρξεν ή άφορμή τῆς συστάσεως τού εν λόγω μαθήματος εν Γαλλίᾳ. Εν Έλβετία άπ' έναντίας εἶνε αὐτό καρπός πολυ προγενεστέρας εξοικειώσεως μετὰ τῶν πολιτικῶν ελευθεριῶν. Ουχ ήττον από τῆς εποχῆς μόνον τού δημοσπονδιακοῦ κωνοτισμοῦ τῆς 13 Απριλίου 1875 περι εξέτα-

σεων τῶν νεοσυλλέκτων, περιλαμβάνοντος και ζητήματα επί τῶν κυριωτάτων συμβάντων τῆς Έλβετικῆς ιστορίας και τού Συντάγματος, τά καντόνια ήδυνήθησαν νά διοργανώσωσι προσηκόντως τήν τοιαύτην διδασκαλίαν και νά τελειοποιήσωσι τήν ύπάρχουσαν άνάλογον. Φαίνεται όμως ότι εἶνε προτιμότερον νά μετατεθῆ αὐτη εις τά έτη τὰ άμέσως προηγούμενα τῆς εποχῆς, καθ' ήν ο νέος εισάγεται εις τήν εξέτασιν τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων, παρά ν' άπευθύνηται εις παιδία, οὐδεμίαν έχοντα γνώσιν τῶν διδασκομένων. Εἶνε τάχα δυνατόν νά εφαρμοσθῆ και περι τούτο ή αὐτογνωστική μέθοδος και νά τεθῶσιν ως θεμέλια τῆς περι τῆς ο λόγος διδασκαλίας αἱ συγκεκριμένοι γνώσεις, έφ' όν θά βασισθῆ σύμπαν τό επιστημονικόν οικοδόμημα; Ο Ρουσσώ αὐτό επρέσβευεν, ύποστηρίζων ότι ή άμεσος άτομική παρατήρησις εκ τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων άγει προς τὰς θεωρητικὰς σκέψεις και προς τά εξ αὐτῶν πηγάζοντα συμπεράσματα. Διά τούτο ήθελεν ίνα ο Αιμίλιος, όπως σπουδάσῃ τά διάφορα πολιτεύματα και συγκρίνῃ αὐτά προς άλλα, επισκεφθῆ τινα τῶν μεγάλων Κρατῶν τῆς Εύρώπης και έτι περισσότερα τῶν μικρῶν. Αντί νά ύποχρεωθῆ ν' άναγνώσῃ τόν Γρότιον, διά νά μάθῃ εξ αὐτοῦ τὰς αρχὰς τού πολιτικοῦ δικαίου, στρέφει τό βλέμμα προς αὐτό τό αντικείμενον, όπερ πρόκειται νά γνωρίσῃ, «πεισιθῶς ότι προκειμένου περι οιασδήποτε παρρητήσεως οφείλει τις νά μη άναγινώσκῃ,» αλλά νά βλέπῃ». Θά εἴμεθα άρά γε ήναγκασμένοι νά διαγράψωμεν εκ τού προγράμματος τῶν διδακτηριῶν τῆς μέσης εκπαιδευσεως, κατά μείζονα δέ λόγον και τῆς κατωτάτης τῆς στοιχειώδεις πολιτικὰς γνώσεις και ν' αφήσωμεν τό επιβλαβές αὐτό χάσμα εις τήν γενικήν εκπαιδευσιν τῶν παιδιῶν, άτινα κατά τό πλεῖστον δέν θά δυνηθῶσι νά φοιτήσωσιν εις άνωτέρας τάξεως σχολεία; Ουχι βεβχίως· ήμεῖς άπ' έναντίας προνοῦμεν ότι πρέπει νά παρακάμψωμεν δεόντως και επιτυχῶς ταύτην τήν δυσχέρειαν. Διατί νά μη ακολουθήσωμεν, προκειμένου περι τού μαθήματος τούτου, τό σύστημα τό εφαρμοζόμενον διά τήν Γεωγραφίαν, ένθα ως σημείον άφρητικής λαμβάνονται οι τόποι οι γνωστοί εις τό παιδίον, όπως άχθῆ τούτο βαθμηδόν εκ τού άγνωστοῦ εις τό γνωστόν; Ας μη θέσωμεν άμέσως εις χείρας του εγχειρίδιον πολιτικῶν γνώσεων, καθ' όν τρόπον δέν επιβαρύνομεν αὐτό άμέσως διά τῶν γνώσεων εγχειριδίου τῆς Γεωγραφίας. Δέν ύπάρχουσι τάχα εις τό κοινωνικόν περιβάλλον, εν φ' ζῆ τό παιδίον, περιστατικά τινα προς ά δύναται νά οδηγηθῆ ή προσοχή του και τά όποια εἶνε τοιαῦτα, ώστε νά μυήσωσιν αὐτό βαθμηδόν και κατ' ολίγον, ίνα έννοήσῃ τὰς κοινωνικὰς συνθήκας, ύφ' άς κέκληται ήμεράν

¹ Τέλος· ίδε σελ. 327.

τινά καὶ αὐτὸ νὰ δράσῃ; Καὶ αὐτὸ τὸ χωρίον ἔνθα κατοικεῖ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὁ πρῶτος στοιχειώδης πίναξ τῆς ἐκ τοῦ φυσικοῦ μελέτης, διότι καὶ ὁ ἀγροτικός πληθυσμὸς παρέχει εἰς τὸν παρατηρητὴν τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς μεγάλης κοινωνίας, ἧς οἱ ὄημοι εἶνε τὰ συστατικά. Ἡ διαίρεσις τῆς ἐργασίας, τὸ πρῶτιστον αὐτὸ γινώσκον ἐν πάσῃ ὁμάδι ἀνθρώπων, δι' οὗ ἕκαστος ἐπαρκεῖ εἰς πάσας τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀνάγκας, ἀπριερῶν τὰς δυνάμεις του εἰς ἓν μόνον εἶδος ἐνασχολήσεως, ἀντιπροσωπεύεται κατὰ τὸν τρόπον αἰσθητὸν εἰς τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα περὶ ἃ καταγίνονται οἱ κάτοικοι, γινόμενοι γεωργοί, χειρωνακτεῖς, ἔμποροι, ἢ εἰς τὰ διάφορα ἐργαστήρια, πρὸς τὰ ὅποια πάντοτε τὰ παιδιὰ δεικνύουσι μεγάλην περιέργειαν, ὡς εἰς τὰς γεωργικὰς ἐπαυλεις, τοὺς σταύλους, τὰ γαλακτοκομεῖα, τὰ σιδηροοργεῖα, τὰ κρεοπωλεῖα, τὰ ἀρτοποιεῖα κλπ. Ἀκολουθῶς ὑπάρχουσι τὰ κυριώτερα μέρη τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, φανερά οὐ μόνον εἰς τὸ κτίριον τοῦ δημαρχείου, ἔνθα τοιχοκολλῶνται τὰ ἐπίσημα ἀγγέλματα, συνέρχονται δὲ οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι, καὶ οἱ πολιταὶ πρὸς τούτοις κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ψηφοφορίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἄτομον τοῦ δημάρχου καὶ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, εἰς τὸ ὅποιον προσωποποιεῖται ἡ δημοτικὴ ἐξουσία. Τὰ διάμεσα ἐλαττήρια τῆς διοικητικῆς μηχανῆς διαφεύγουσι βεβαίως τὴν ἀντίληψιν τοῦ παιδίου· ἀλλὰ τοῦλάχιστον βλέπει τὰ ὀγκωδέστερα αὐτῆς ἐξαρτήματα καὶ μόνῃ ἢ θεᾷ τοῦ ἀγροφύλακος ἐντυπώνει εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ παιδίου τὴν ἰδέαν τῆς ἀστυνομίας, τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἐν τῇ ὁδῷ εὐταξίας. Ἦδη δύναται νὰ προαισθάνηται ὅτι αἱ ἀτομικαὶ θελήσεις καὶ τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα ὄσον νὰ καθυποτάσσωνται εἰς τὸ γενικὸν συμφέρον. Ἀρχίζει προσέτι νὰ κατανοῇ ὅποιον εἶνε τὸ ἄριστον ἐχέγγυον τῆς ἐλευθερίας, ἧτοι ὁ χωρισμὸς τῶν ὑπουργημάτων καὶ τῶν ἐξουσιῶν. Μόνῃ ἢ θεᾷ ναοῦ καὶ σχολείου τινός, τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ διδασκάλου μυεῖ καὶ διδάσκει τὸ παιδίον τὰς μεγάλας ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, τὰς ὑπερβαίνουσας τὸν ὄριζοντα τῶν ὀντων καὶ αὐτοῦ τοῦ Κράτους προσέτι. Πλείστα δ' ὅσα ἄλλα ἀντικείμενα τὸ καθοδηγοῦσιν ἔνα διαβλέπει τοὺς δεσμούς τοὺς συνεννοῦντας δὴμόν τινα πρὸς τοὺς λοιπούς, πρὸς τὸ ἔθνος ὁλόκληρον καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἐθνικότητα, ὡς οἱ γειτονικοὶ ὁδοὶ καὶ αἱ μεγάλαι λεωφόροι αἱ ἄγουσαι εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ καντονίου, τὰ ταχυδρομεῖα καὶ οἱ τηλεγράφοι, ὁ δικαστικὸς ὁ δεινῶν τὰς ἐπιστολάς καὶ ἐφημερίδας ἀπὸ πάσης χώρας τοῦ κόσμου. Ὑπάρχουσι δὲ πρὸς τούτοις καὶ στιγματῆ, καθ' ἃς κατάδηλον ἀποδεικνύει ὅ,τι συγκινητικὸν ὑπάρχει ἐν τῷ κοινῷ βίῳ τῶν ἀτόμων, ὅτε μὲν ἐορτὴ τις θρησκευτικὴ ἢ ἐθνικὴ,

ἧτις ἐμπνέει τὸ αὐτὸ αἶσθημα εἰς πάσας τὰς ψυχὰς καὶ καθ' ἣν αἱ ἐθνικαὶ σημαῖαι πανταχοῦ ἀναπεπταμέναι ὑπενθυμίζουσι τὴν εἰκόνα τῆς κοινῆς πατρίδος, ὅτε δὲ πένθιμος τελετή, ἧς ἕνεκα συναθροίζονται εἰς τὸ κοιμητήριον πλῆθος τεθλιμμένων ἐκ τοῦ θανάτου παιδίου τινός ἢ ἀτόμου ἀπολαύοντος τῆς γενικῆς ὑπολήψεως· ἄλλοτε δὲ κίνδυνος ἐπικείμενος, ἀπαιτῶν τὴν βνήθειαν πάντων τῶν βραχιόνων καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τῶν μᾶλλον θαρραλέων, ὅσας ἐπρόκειται λόγου χάριν περὶ κατασβέσεως πυρκαϊῆς, ἢ περὶ τῆς ἀποτροπῆς τοῦ ρεύματος χειμάρρου. Εἰς τὰς τοιαύτας περιστάσεις ἀναφάνεται σθεναρῶς ἡ ἰδέα τῆς ἀλληλεγγύης, ἢ ἀναστέλλουσα τὴν σύγκρουσιν τῶν ἐγωιστικῶν συμφερόντων ἀπέναντι τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, ἢ συνεννοῦσα πάσας τὰς ψυχὰς εἰς μίαν μόνην καὶ τὴν αὐτήν. Περιττὸν νὰ ὑποδείξωμεν πλείονα παραδείγματα. Τὰ ἐκτεθέντα θεωροῦμεν ἱκανὰ νὰ δείξωσιν ὅποιον ἄφρονον ἀμητὸν ἐκπαιδεύσεως καὶ ὅποια μαθήματα ὑψηλῆς ἠθικῆς παρέχουσιν εἰς τὸν διδασκάλον θέματα τινα, ἐν ἀρχῇ φαινόμενα ἀπρόσφορα εἰς τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν. Ἠθελήσαμεν ἐπίσης νὰ δείξωμεν πῶς δυνάμεθα ν' ἀποδεχθῶμεν τὰς ἰδέας τοῦ Ρουσσώ εἰς ἀνάγκας καὶ εἰς ἠλικίας διαφόρους ἐκείνων, εἰς ἃς αὐτὸς ἀπέβλεπεν, διατηρούντος οὐχ ἥττον αὐστηρῶς τὸ πνεῦμα τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ μεθόδου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν προεκτεθέντων, αἱ αὐλακὲς ἃς ἐχάραξεν ὁ Ρουσσώ εἰς τὸ σχολικὸν πεδῖον κατέλιπον βαθεὰ καὶ διαρκῆ ἔχνη. Οἰκισθῆναι καὶ ἂν ὦσιν αἱ παρατηρούμεναι διαφοραὶ μεταξύ τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ καὶ τῆς γνώμης τῶν διαφόρων σημερινῶν παιδαγωγολόγων, τὰ σπέρματα ὅσα αὐτὸς ἀπέθηκεν ἀνευρίσκονται ἀνά πᾶν σχεδὸν βῆμα, ὅσας ἐξετάζομεν τὰς μεταρρυθμίσεις καὶ τοὺς νεωτερισμοὺς τοὺς εἰσαχθέντας κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα εἰς τὰ σχολεῖα. Αἱ παιδικαὶ τῶν παιδίων, ἀπαλλασσομένων τῶν δεσμῶν αὐτῶν, αἱ ἀσκήσεις τοῦ σώματος καὶ τῶν αἰσθήσεων, αἱ διὰ χειρὸς ἐργασίαι καὶ ἡ μαθητικὴ περὶ τινα τέχνην, αἱ μαθητικαὶ ἐκδρομαί, ἢ αὐτογνωστικὴ μέθοδος καὶ ἡ πραγματογνωσία, ἢ ἀντικατάστασις τῆς μηχανικῆς ἀποστηθίσεως διὰ τῆς καταληπτικῆς ἀπομνημονεύσεως, ἢ παρατήρησις τῶν φαινόμενων τῆς φύσεως καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς πειραματικῆς μεθόδου εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν πραγματικῶν ἐπιστημῶν, ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ ἢ προκαταρκτικὴ ἐξερεύνησις τῆς πατρίου χώρας καὶ τῶν πλησιεστέρων εἰς τὸ σχολεῖον τοποθεσιῶν, ἢ σπουδὴ τῆς Ἱστορίας διὰ τῶν γεγονότων ὑπὸ βιογραφικῆν καὶ παιδιὰ

γωγικὴν ἐποψιν, ἢ ἐκμάθησις τῆς Φιλολογίας διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν συγγραφέων, ἢ κατάρτησις τῶν ποιῶν καὶ τῶν ἀμοιβῶν, καὶ ἡ ἀντικατάστασις τῆς καταθλιπτικῆς καὶ ἐκβιασμένης ταύτης πειθαρχίας διὰ συστήματος μᾶλλον φιλελευθέρου, ἢ ἀπελευθέρωσις τῶν παιδίων ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς Κατηγήσεως καὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν τυπικῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων, μέχρις ὅτου τύχῳσι θρησκευτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀπευθυνόμενης καὶ πρὸς τὸν νοῦν καὶ πρὸς τὴν συνείδησίν του, ἢ ἐμπρακτος ἠθικῆ, συμπληρουμένη ἐν περιοδείαις διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ δικαίου καὶ τῶν ἠθῶν παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς τῆς Εὐρώπης, πάντα ταῦτα ἦσαν ἐν συνόψει τὰ κυριώτερα σημεῖα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος τοῦ ἐκτεθέντος ἐν τῷ *Αἰμιλίῳ*, μετὰ πλήθους λεπτομερῶν παρατηρήσεων, μαρτυρουσῶν καταπληκτικὴν γονιμότητα περὶ τὴν ψυχολογικὴν παρατήρησιν. Θαυμαστὴ ὄντως εἶνε ἡ ὀξυδέρκεια, μετ' ἧς ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὁ μὴ ἐξασκῆσας τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου εἰμὴ ἐπὶ τινὰς ἐβδομάδας, ἔχων ὑπ' αὐτὸν ἓν μόνον μαθητὴν, οὐδέποτε δὲ αὐτὸς μαθητεύσας εἰς σχολεῖον, προέλαβε τοὺς πόθους καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ νεωτέρου σχολείου δι' εἶδους τινός μαντικῆς, ἢ μᾶλλον διὰ τῆς ἰσχύος τῆς αὐτογνωσίας, τῆς φωτιστικῆς πάσης τὰς ὄψεις ἀντικειμένου τινός. Βεβαίως ἐκ τῆς πνοῆς τῆς ἰδίας αὐτοῦ μεγαλοψυχίας ὁ Ρουσσώ ἐνεπνεύσθη, καίπερ οἰκειοποιηθεὶς τὰς ἰδέας τῶν προγενεστέρων του· ἀλλ' ὅ,τι ἴσως ἐξηγεῖ κάλλιον τὴν ὑψηλὴν σημασίαν καὶ τὴν εὐδοκίμησιν τοῦ ἔργου του, ὅ,τι κατέστησεν αὐτὸν τὸν πρωτοεργὸν ὄντως ἀνθρωπίνης ἐκπαιδεύσεως εἶνε ὅτι πρὸς διαφώτισιν καὶ εὐστρηλάτησιν τοῦ λογισμοῦ του ἐκείνητο εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν κατ' ἐξοχὴν ἀρετὴν τοῦ παιδαγωγοῦ, τὴν πρὸς τὰ παιδιὰ ἀγάπην. Τὰ ἡγάπα οὐχὶ ὡς πατὴρ φιλῶν τὰ τέκνα του, διότι τετρακίς παρέβη αὐτὸς τὸ ἱερώτατον τοῦ οικογενειαρχοῦ καθῆκον, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπος σφόδρα θελγόμενος ἐκ τῆς ὑπαρχούσης εἰς αὐτὰ ἀθῶς ἀγνότητος, συμπαθῶν πρὸς τὴν χαρὰν των καὶ πρὸς τὴν λύπην των, ἐμπνεόμενος ἐκ ζωηροτάτου πόθου νὰ καταστήσῃ αὐτὰ εὐτυχῆ ὅσον ἐπιτρέπει ἡ τρυφερότης τῆς ἠλικίας των. Ἡ παιδικὴ ἠλικία εὖρεν ἐν τῷ Ἰωάννη-Ἰακώβῳ ἓν τῶν εὐγλωττοτάτων αὐτῆς ὑπερμάχων. Ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην ἐπέχυσεν ἐπὶ τοῦ *Αἰμιλίου* τοιαύτην λάμψιν, ὥστε τὸ ἔργον του τοῦτο ἀφῆκεν ἐξόπισθὲν τοῦ αὐλακῆ φωτεινῆν, ὑπῆρξε δ' οἰονεὶ ἀποκάλυψις διὰ τινὰς τῶν εὐγενεστάτων ἀντιπροσώπων τοῦ ἀνθρωπίνου λογισμοῦ. Ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ὀθήσεως ἦν ἔδωκε πρὸς τὴν παιδαγωγίαν ἀπορρέουσιν αἱ γενναῖαι προσπάθειαι τῶν τε ἀντιπάλων καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ πρὸς τελειο-

ποίησιν κατὰ τὸν ἡμέτερον αἰῶνα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς μεθόδου τῆς ἐκπαιδεύσεως¹.

Ἡ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ

1791—1836

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ «*Ἄστυ*» (ἀρ. 3223) ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Σπανδῶν ἡ σχεδιάσμα περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ τύπου ἀπὸ τοῦ 1733 ἕως τοῦ 1833.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ «*Ἄστυ*» (ἀρ. 3223) ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Σπανδῶν ἡ σχεδιάσμα περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ τύπου ἀπὸ τοῦ 1733 ἕως τοῦ 1833. Τὴν γνώμην τοῦ γράψαντος, ὅπως πᾶς ὁ δυνάμενος νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν διαφώτισιν τῆς ἱστορίας τοῦ ἐλληνικοῦ τύπου συγκομίζῃ τὸ ὑλικόν, τὸ ὅποιον τυχὸν περιπίπτει εἰς χεῖράς του, συμμεριζόμενος πληρέστατα, λαμβάνων ἐκ τούτου ἀφορμὴν ὅπως συμπληρώσῃ καὶ ἐπανορθώσῃ τινὰ ἐν τῷ ἐν λόγῳ σχεδιάσματι.

Καὶ πρῶτον μὲν νομίζω καθῆκόν μου νὰ μνημονεύσω τῶν προηγουμένων περὶ τοῦ θέματος γραψάντων, ὧν αἱ μελέται δύναται νὰ βοηθήσωσιν ἡμᾶς εἰς τὸ ἔργον. Εἶνε δὲ ἐκ τῶν νεωτέρων οἱ ἐξῆς:

Ἀνδρέας Παπαδόπουλος Βρετῶς, Χρονολογικὸς Πίναξ τῶν ἐλληνικῶν ἐφημερίδων μέχρι τοῦ ἔτους 1833—ἐν τῷ «*Ἐθνικῷ Ἡμερολόγιῳ*» Μαρίνου Π. Βρετοῦ, ἔτος Ι' (1870), σελ. 335 ε. Ὁ Πίναξ οὗτος διωρθώθη σπουδαίως διὰ τῆς ἐκτενεστάτης μονογραφίας:

Περὶ τῆς ἐφημεριδογραφίας παρ' Ἑλλήσι, δημοσιευθείσης παρὰ τινος Χ. ὑπογραφομένου ἐν τῇ «*Ἐστία*» 1886 τόμ. ΚΑ' καὶ ἡ ὅποια καταλήγει εἰς τὸ 1820. Ὡς συνέχεια ταύτης δύναται νὰ χρησιμεύσῃ τὰ ἄρθρα τοῦ Ἰωάννου Φιλήμονος, Ἱστορικὴ ἐξέτασις τῶν πολιτικῶν ἐφημερίδων τῆς Ἑλλάδος, ἐπιγραφόμενα καὶ δημοσιευθέντα εἰς τὴν ἐφημερίδα «*Χρόνος*», ἀρ. 1—6, ἐν Ναυπλίῳ 1833.

Πρὸς δὲ ἀναφέρω καὶ τὴν μελέτην τοῦ Marquis de Queux de St Hilaire. La presse dans la Grèce moderne depuis l'indépendance jusqu'en 1871, ἐν τῷ *Annuaire des Etudes Grecques* V (1871) σελ. 147 ε., ἡ ὅποια ὅμως παρουσιάζει πολλὰς ἐλλείψεις καὶ παρανοήσεις, καθόσον ὁ συγγραφεὺς προφανῶς δὲν ἀνέτρεξεν εἰς τὰς πρῶτας πηγὰς καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἰδίως ὁμοίως τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἀναγραφόμενας ἐφημερίδας.

Α'

¹ Ὅσον ἀφορᾷ τὰς πρὸ τοῦ 1821 ἐκδοθείσας

¹ Ἐκ τῶν κατὰ τὸ 1896 ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐν Γενεύῃ Συλλογικῆς Ἐκδόσεως δημοσιευθεισῶν εἰς ἴδιον τόμον «*Παιδαγωγικῶν μονογραφιῶν*» ἐν Λωζάνῃ τῆς Ἑλβετίας.

έφημερίδας, αἱ ἐπανορθώσεις μου βασιζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐν τῇ «Ἐστία» μονογραφίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ λεπτομερέστατα ἐξετάζονται ἅπαντα τὰ ζητήματα ὡςτε δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ἄνευ αὐτοψίας τὰ ἐν αὐτῇ ἀναφερόμενα συμπεράσματα.

Ἐξαιρέσειν κάμνω μόνον διὰ τὴν πρώτην τῶν ἐκεῖ ἀναφερομένων ἐφημερίδων, τὸν μυθικὸν «Λόγιον Ἐρμῆν» τῆς Κερκύρας τοῦ ἔτους 1784. Τὴν εἰδήσιν περὶ αὐτοῦ μετέδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ Ἄθ. Σταγειρίτης ἐν τῇ *Καλλιόπῃ* τοῦ 1819. Ὁ μονογράφος τῆς «Ἐστίας» γνωρίζει μὲν τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ κ. Παύλου Λάμπρου («Χρυσάλις» Δ' 1866, σελ. 597 ἑ.) κατὰ τοῦ κύρους τῆς εἰδήσεως ταύτης, ἐν τούτοις παραδέχεται αὐτὴν ὡς γνήσιαν. Κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ὁ κ. Λάμπρος ἀπέδειξε σαφέστατα, ὅτι ἦτο ὕλικὸς ἀδύνατον νὰ ἐτυπώθη ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1784 ἐφημερίς τις ἐν Κερκύρα, ἀφοῦ τὸ πρῶτον τυπογραφεῖον ἐκομίσθη ἐκεῖ μόνον κατὰ τὸ 1798, ἦτοι 14 ἔτη ἀργότερα, ὑπὸ τῶν Γάλλων δημοκρατικῶν. Οὕτως ἡ

Ἐφημερίς

τῶν Μαρκιδῶν Πουλίου παραμένει ἐν τῇ πρώτῃ θέσει τῶν τοιοῦτων ἐλληνικῶν δημοσιευμάτων, ὅπου ὀρθῶς κατέταξεν αὐτὴν καὶ ὁ κ. Σπανδωνῆς. Ἄλλ' οὗτος μᾶς ἀναφέρει περὶ αὐτῆς μόνον τὴν ἐν τῇ *Πανδώρα* ὑπὸ Ν. Δραγούμη δημοσιευθεῖσαν ἀνακοίνωσιν τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου, ὅστις σημειοῖ ὡς ἔτος ἀνάρξεως τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς τὸ 1793. — Ἐν παρενθέσει δὲ ἐρωτῶ ἐνταῦθα, διὰ ποίους λόγους θέτει ὁ κ. Σπανδωνῆς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἄρθρου του τὸ ἔτος 1733; Μῆπως πρόκειται περὶ τυπογραφικοῦ λάθους διορθωτέου εἰς 1793; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἄς γίνῃ ἀκριβέστερα ἡ διόρθωσις καὶ ἄς γραφῇ 1791, διότι τότε ἦδη ἐξεδίδετο ἡ *Ἐφημερίς* τῆς Βιέννης. Φύλλα τινὰ αὐτῆς τοῦ ἔτους 1791 ἀνεκαλύφθησάν ποτε ἐν Τρικκάλοις καὶ περιεγράφησαν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» Ἀθηνῶν τοῦ 1883 ἀριθ. 292 ἀπὸ 19 Ὀκτωβρίου. Οὕτως ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλληνικῆς δημοσιογραφίας δύναται ν' ἀναβιβασθῇ εἰς τὸ ἔτος 1791.

Ὁ πραγματευόμενος περὶ ἐλληνικῆς δημοσιογραφίας δὲν πρέπει, νομίζω, νὰ παραβλέψῃ καὶ τὰς εἰς ξένας μὲν γλώσσας, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐκδοθείσας ἐφημερίδας, ὡς ἐπραξεν ὁ κ. Σπανδωνῆς καὶ πρὸ αὐτοῦ οἱ Α. Π. Βρετὸς καὶ Ι. Φιλίμων. Αἱ πρῶται τοιαῦται ἐξεδόθησαν εἰς τὴν Ἑπτανήσον, καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ μῆμα τοῦτο τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν πρῶτον ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν καὶ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένην αὐτονομίαν, ἡ ὁποία ὅμως κατὰ δυστυχίαν ὀλίγα μόνον ἔτη, ἀπὸ τοῦ 1800-1807, διήρκεσεν. Τους τίτλους καὶ τὰς χρονολογίας τῶν

ἐφημερίδων τούτων συνέλεξεν ὁ Π. Λάμπρος ἐν τῇ γνωστῇ *Πραγματεία* περὶ τυπογραφείων ἐν Ἑλλάδι («Χρυσάλις» Δ' 597 ἑ.), ἐκ τῆς ὁποίας μεταφέρω αὐτοὺς ἐνταῦθα.

2) *Gazzetta urbana*,

Κέρκυρα 1802 — 1803.

3) *Monitore Settinsulare*.

Κέρκυρα 1803 — 1805.

4) *Mercurio Letterario*

Κέρκυρα 1805 — 1807. Ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν τίτλων, τὸ κείμενον τῶν ἐφημερίδων τούτων εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰταλιστὶ γεγραμμένον, μόνον δὲ ποὺ καὶ ποῦ περιέχουσι καὶ ἄρθρα εἰς ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Οἱ συντάκται αὐτῶν, ὡς καὶ ὁ τότε διευθυντὴς τῆς ἐν Κερκύρα δημοσίας τυπογραφίας, ὁ ἐκ Πελοποννήσου Διονύσιος Σαραντόπουλος, ἦσαν γνήσιοι Ἕλληνες, ἀδικον ὅθεν θὰ ἦτο νὰ παραλειφθῶμεν καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει καὶ τοῦτο τὸ ἐνδιαφέρον, ὅτι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἐπὶ ἐλληνικοῦ ἐδάφους ἐκδοσιν ἐφημερίδων. Ἡ δευτέρα γαλλικὴ κατοχὴ κατ' Αὐγούστον τοῦ 1807 ἔσθυσε τὸ φῶς τῆς ἴσως ὡς ἐπικινδύνου θεωρουμένης νεαρᾶς δημοσιογραφίας.

Χρονολογικῶς ἔπεται τὸ ἐν Βιέννῃ ὑπὸ τοῦ Ἄνθ. Γαζῆ ἐκιδιδόμενον φιλολογικὸν περιοδικὸν

5) *Ἐρμῆς ὁ Λόγιος*

τὸ ὁποῖον ὁ κ. Σπανδωνῆς ἐν παρόδῳ μόνον ἀναφέρει, περιοριζόμενος ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς πολιτικὰς ἐφημερίδας. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἤρξατο ἐκιδιδόμενον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1811 (οὐχὶ 1712!), τῇ συνδρομῇ τῆς Φιλολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἑλληνικοῦ Λυκείου. Μετὰ τετραετίαν διεκόπη ἡ ἐκδοσις του, ἀναχωρήσαντος τοῦ Α. Γαζῆ ἐκ Βιέννης (1814) καὶ μόνον μετὰ διακοπὴν ἑνὸς ἔτους οἱ λόγιοι Θ. Φαρμακίδης καὶ Κ. Κοκκινάκης ἐπανεφέραν τὸ περιοδικὸν εἰς τὴν ζωὴν, τῇ προτροπῇ τοῦ ἐν Παρισίοις Ἀδ. Κοραῆ, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διαρκῶς ἐπροστάτευε τὸν *Ἐρμῆν τὸν Λόγιον*, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς τὸ δημοσιογραφικὸν ὄργανόν του. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1819, παρρητηθέντος τοῦ Φαρμακίδου, ὁ Κοκκινάκης ἐξηκολούθησε μόνος τὴν ἐκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ, τὴν ὁποίαν διεκόψεν ὀριστικῶς τὴν 1 Μαΐου 1821, διότι ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ τὴν ἀποκλήρυξιν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐκραγείσης Ἐπαναστάσεως. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἀποδεικνύει, ὅτι καὶ εἰς τὰ μᾶλλον φιλολογικὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐνουπῆρχε πολιτικὴ τις σημασία, ὡς ἐκ τούτου δὲ δὲν θὰ ἤδύνατο εὐλόγως νὰ παραλειφθῶσιν ἐκ πραγματείας περὶ τοῦ τύπου.

Ὁ κ. Σπανδωνῆς εἶτα ἀναφέρει τὴν ἐφημερίδα *Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος* ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Δ. Ἀλεξανδρίδου, ἐν Βιέννῃ 1811, ἥτις διετηρήθη μέχρι τοῦ 1819 ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1820. Ἡ σημειώσις αὕτη χρῆζει βιζικῆς ἐπανορθώσεως. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρίδου ἐν ἔτει 1811 ἐκιδιδόμενη ἐφημερίς δὲν ὀνομάζετο *Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος*, ἀλλὰ

6) *Εἰδήσεις διὰ τὰ Ἀνατολικά μέρη*,

ἐξεδόθη δὲ ἐν Βιέννῃ ἐπὶ ἐξαμηνίαν μόνον, ἦτοι ἀπὸ 1 Ἰουλίου μέχρι τέλους 1811. Τὰς *Εἰδήσεις* ταύτας διεδέχθη ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1812 ὁ

7) *Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος*

ἐκιδιδόμενος ὑπὸ τοῦ Εὐφρονίου Παποβίκ, ὅστις ἀπὸ τοῦ πρώτου ἦδη τῆς ὑπάρξεώς του ἔτους ἔσχε τοιαύτην ἐπιτυχίαν, ὡςτε ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1813 ἤρξατο ἐκιδιδόμενος καθημερινῶς. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1818 ὁ πρῶτος ἐκδοτὴς τῶν *Εἰδήσεων* Δημ. Ἀλεξανδρίδης ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ συμπληρῶν συγχρόνως καὶ τὸν τίτλον του οὕτως: *Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος ἢ Εἰδήσεις διὰ τὰ Ἀνατολικά μέρη, ἐφημερίς πολιτικῆ, φιλολογικῆ καὶ ἐμπορικῆ*, καὶ τέλος τὸ φιλολογικὸν μέρος συγκεντρῶται εἰς παράρτημα ἐβδομαδιαίου ἀργότερα δὲ δεκαπενθήμερον ὑπὸ τὸν τίτλον *Φιλολογικὸς Τηλέγραφος*. Ἡ σπουδαιοτάτη αὕτη ἐφημερίς διετηρήθη οὐχὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1820 μόνον, ἀλλὰ μέχρι τῆς 30ῆς Ἰουνίου 1829.

8) *Gazzeta Zacintia*.

Περὶ τῆς ἐν Ζακύνθῳ πρώτης ἐφημερίδος εὐρισκομένη πλείοτερα ἐν τῇ *πραγματεία* τοῦ κ. Π. Λάμπρου, ἐν «Πανδώρα» ΙΘ' (1868) σελ. 154 ἑ. Ἡ *Gazzeta Zacintia* ἀνεφάνη κατὰ Δεκέμβριον 1811 εἰς ἰταλικὴν μόνον γλῶσσαν, διότι τὸ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων εἰς τὴν Ζακύνθον κομισθὲν τῷ 1809 τυπογραφεῖον μόλις κατὰ τὸν Μάιον τοῦ 1812 ἔλαβε καὶ ἐλληνικὰ στοιχεῖα, καὶ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1812 ἤρχισε νὰ δημοσιεύῃ καὶ ἐλληνικὴν μετάφρασιν μετὰ τοῦ *ἰταλικοῦ κειμένου*. Κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1814, ἀποσπρόβεντων τῶν Γάλλων, οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον τὴν Κέρκυραν καὶ μετέθεσαν ἐκεῖ τὴν καθέδραν τῆς Διοικήσεως τῶν Ἑπτὰ Νήσων. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν Ζακύνθῳ τυπογραφείου μετεφέρθη εἰς Κέρκυραν, ἡ *Gazzeta Zacintia* ἔπαυσεν ἐκιδιδόμενη, καὶ ἀντ' αὐτῆς ἀνεφάνη ἡ

9) *Gazzeta Ionia*

ἐν Κερκύρα τῇ 2 Ἰουλίου 1814 καὶ ἀπὸ 23 Ἰουλίου 1814 ἡ παράλληλος ἀλλ' ὅπως χωριστὴ ἐλληνικὴ ἐκδοσις ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἐφημερίς Ἰονικῆ*. Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη ἐν Ἑλλάδι ἐκιδιδόμενη ἐλληνικὴ ἐφημερίς. Ἐἶχε δὲ ὅπως ἐπίσημον

χαρκατῆρα, ὅπερ δηλοῦται διὰ τῆς παραθέσεως τῶν ἀγγλικῶν σημάτων ἠνωθεν τοῦ τίτλου, ὁμοίως ὡς ἡ σημερινὴ «Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως». Τὸν Ἰανουάριον 1818 μετεβλήθη ὁ τίτλος αὐτῆς οὕτως: *Ἐφημερίς τῶν Ἐνωμένων Ἐπαρχιῶν τῶν Ἰονικῶν Νήσων*, ὅστις καὶ μένει μέχρι Δεκεμβρίου 1843, ὅτε τροποποιεῖται οὕτως: *Ἐφημερίς Ἐπίσημος τοῦ Ἠνωμένου Κράτους τῶν Ἰονίων Νήσων*. Τὸ ἀπὸ 23 Μαΐου 1864 φύλλον, τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, φέρει ἀντὶ τῶν ἀγγλικῶν σημάτων ἐπὶ κεφαλῆς τὰς λέξεις «Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος», καὶ κάτωθεν αὐτῶν τὸν τίτλον *Ἐπίσημος Ἐφημερίς*. Συνάμα ἐγκαταλείπεται καὶ τὸ ἰταλικὸν κείμενον. Τοιαύτη διετηρήθη μέχρι τῆς 23 Ἀπριλίου 1866, ὅτε ἡ «Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως» ἔσχε κύρος καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ. Ἡ ἐφημερίς αὕτη ἀναφανείσα μὲν ὡς *Gazzeta Zacintia* τὸ 1811, καταλήξασα δὲ ὡς *Ἐπίσημος Ἐφημερίς* τὸ 1866, ἔζησεν ἐπὶ 55 ἔτη.

Ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα περιοδικῶν μᾶλλον ἢ ἐφημερίδων ὁ κ. Σπανδωνῆς ἀναφέρει πλείοτερα μόνον περὶ τῆς *Μελίσσης*, ἐν ᾧ πᾶσαι ἔχουσι τὸ αὐτὸ δικαίωμα ἀναγραφῆς. Τούτου ἕνεκα συμπληρῶ τὸν κατάλογον:

10) *Καλλιόπη*

κατὰ δεκαπενθήμερον ἐκιδιδόμενη ἐν Βιέννῃ ὑπὸ Ἄθων. Σταγειρίτου ἀπὸ τοῦ 1819 μέχρι ἐνάρξεως τοῦ Ἀγῶνος, τῷ 1821.

11) Ἀθηνᾶ

ἐκιδιδόμενη ἐν Παρισίοις ὑπὸ ὀμίλου Ἑλλήνων φοιτητῶν, τύποις Διδότου. Ἐμελλε νὰ ἐκδοθῇ κατὰ δεκαπενθήμερον, ἀλλὰ μόνον 6 τεύχη ἐδημοσιεύθησαν κατὰ τὸ 1819.

12) *Μέλισσα*

ἐν Παρισίοις 1819—1812, τῆς ὁποίας καθ' ἕκαστον ἐκ τῶν τριῶν προμνημονευθέντων ἐτῶν ἐξεδόθη καὶ ἀνὰ ἓν τεύχος μετὰ σελιδώσεως ὅμως συνεχῶς, μέχρι σελ. 339.

13) *Μουσεῖον*

ἐκιδιδόμενον ὑπὸ Παν. Ἰωαννίδου, ἐν Παρισίοις 1819. Μόνον τὸ πρῶτον τεύχος ἐγνώσθη καὶ ἔτι ἐν Λονδίῳ 1819.

Β'

Ἡ κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ Ἐπαναστάσεως ἔδωκε νέαν ζωὴν καὶ εἰς τὴν ἐλληνικὴν δημοσιογραφίαν. Ὁ κατάλογος τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκδοθεισῶν ἐφημερίδων, ὃν συνετάξεν ὁ κ. Σπανδωνῆς, εἶνε ἀκριβὴς μόνον εἰς τὸ τέλος ἔχω νὰ κάμω προσθήκας τινὰς καὶ διορθώ-

σεις. Παραλείπων τὰς δύο χειρογράφους τοῦ Γλαξιδίου καὶ τὴν Αἰτωλικὴν, ἀναγράφω καὶ πάλιν τοὺς τίτλους μετὰ τινῶν συμπληρωτικῶν σημειώσεων.

α) Σάμπιγξ Ἑλληνική,

συντάκτης Θ. Φαρμακίδης. Ἐν Καλάμαις 1821. Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς κατέχει τοὺς ἀριθμούς 1ον, 2ον, 3ον μετ' ἡμερομηνίας 1, 5 καὶ 20 Αὐγούστου. Ὁ Π. Λάμπρος (Παρνασσός Β' 520) ἐγνώριζε μόνον τὸν πρῶτον ἀριθμὸν. Ἀμφιβάλλω ἂν ἐξεδόθησάν ποτε πλείονες τῶν διασωθέντων τριῶν, διότι τὸ τυπογραφεῖον μετεκομίσθη τὸν Σεπτέμβριον εἰς Τρίπολιν, ὅπου καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐργασθῆ (ἴδε Δ. Εἰρηνίδου, Ὁμιλία περὶ Γουττεμβέργου 1876).

β) Ἑλληνικὰ Χρονικά,

συντάκτης Ι. Ι. Μάγερ. Ἐν Μεσολογγίῳ ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1824 μέχρι 20ης Φεβρουαρίου 1826. Τύποις Δ. Μεσθενέως. Τὴν ὑπαρξίν των ὀφείλουσι τὰ Ἑλληνικὰ Χρονικά εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀγγλοῦ συναγματάρχου Leicester Stanhope· ἐτυπώθησαν δὲ κατ' ἀρχὰς ἐπὶ πιεστηρίου γαλλικῆς προελεύσεως, κομισθέντος εἰς Μεσολόγγιον ὑπὸ τοῦ Α. Μαυροκορδάτου, εἶτα δὲ ἐπὶ ἀγγλικῶν τοιούτου, δώρου τοῦ ἐν Λονδίῳ φιλελληνικοῦ κοιμητῆτος, τοῦ ὁποίου ἀντιπρόσωπος ἦτο ὁ Στάνχοπ (ἴδε Stanhope, Greece 1823-24 Paris 1825, καὶ Εἰρηνίδου Ὁμιλία.)

γ) Φίλος τοῦ Νόμου, Ἐφημερίς τῆς Νήσου Ὑδρας,

συντάκτης Ἰωσήφ Κιάππε, ἐν Ὑδρᾷ ἀπὸ 10 Μαρτίου 1824 μέχρις 27 Μαΐου 1827. Εἰς τὸν κύριον τίτλον τῆς ἐφημερίδος ταύτης ἀπὸ τῆς 25 Ἀπριλίου 1824 μέχρις 8 Ὀκτωβρίου 1825, ἦτοι μέχρις ἰδρύσεως ἰδίου ὀργάνου τῆς Κυβερνήσεως, προστίθενται αἱ λέξεις Ἐφημερίς τῆς Διοικήσεως καὶ τῆς νήσου Ὑδρας. Οἱ πρῶτοι 14 ἀριθμοὶ ἐτυπώθησαν ἐν τυπογραφίῳ ἐγγυαρίου κατασκευῆς, καὶ ἀπὸ τῆς 5ης Μαΐου 1824 ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου τοῦ δωρηθέντος εἰς τὸ γένος ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις μεγάλου τυπογράφου καὶ φιλέλληκος Δ. F. Didot (ἴδε ἀρθρον L'Art de la typographie en Grèce, ἐν τῇ Abeille grecque, Eginie 1828 n° 46.)

δ) Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος

συντάκτης Comte Gamba, ἐν Μεσολογγίῳ 1824—25. Πολύγλωττος ἐφημερίς, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδημοσιεύθησαν πολλὰ τῶν ποιημάτων τοῦ λόρδου Βύρωνος. Δὲν εἶδον μέχρι τοῦδε οὐδὲν φύλλον αὐτῆς.

ε) Ἐφημερίς Ἀθηνῶν

συντάκτης Γ. Ψύλλας. Ἐν Ἀθήναις ἀπὸ 20 Αὐγούστου 1824 μέχρι 15 Ἀπριλίου 1826.

Καὶ αὕτη ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Στάνχοπ καὶ ἐτυπώθη ἐπὶ πιεστηρίου δωρηθέντος ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Σημειωτέον ὅτι τὸ πρῶτον φύλλον ἐτυπώθη ἐν Σλαυαίνι (ἴδε Stanhope, Greece καὶ Δ. Σουρμελῆ, Ἱστορία Ἀθηνῶν.)

ς) Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος

συντάκτης Δ. Φαρμακίδης. Ἐν Ναυπλίῳ 7 Ὀκτωβρίου 1825. Ἀπὸ τῆς 24ης Νοεμβρίου 1826 μετεφέρθη εἰς Αἴγιναν ὅπου καὶ διαμένει μέχρι τῆς 3ης Ὀκτωβρίου 1830, ἐξαιρέσει μικρῶν τινῶν περιόδων ἀνὰ τὸν Πόρον, Ναύπλιον καὶ Ἄργος 1827 καὶ 1829. Ἀπὸ δὲ τῆς 18ης Ὀκτωβρίου 1830 ἐκδίδεται πάλιν εἰς Ναύπλιον, μέχρι τῆς 23ης Μαρτίου 1832, ὅτε ἐπαύθη ἕνεκα τῆς τότε πολιτικῆς μεταβολῆς. Ἡ Γεν. Ἐφ. ἦτο τὸ ἐπίσημον ὄργανον τῶν κατὰ καιροὺς Κυβερνήσεων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐτυπώτο ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τῆς Διοικήσεως, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς 12ης Νοεμβρίου 1827 μετωνομάσθη Ἐθνικὴ Τυπογραφία. Μετὰ τὴν Γεν. Ἐφ. ἔπεται χρονολογικῶς ἡ εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν γεγραμμένη

ζ) L' Abeille Grecque

συντάκτης Ἰωσήφ Κιάππε, ἐν Ὑδρᾷ 31 Μαρτίου 1827. Ταύτην δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς διάδοχον τοῦ κατὰ τὰ τέλη Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους παυθέντος Φίλου τοῦ Νόμου. Ὁ κ. Σπανδωνῆς οὔτε τὸ ὄνομα τῆς ἀναγράφει, ἀδικῶς, νομίζω, διότι, καὶ μὲν ἐξεδίδετο ὑπὸ συντάκτου ζενικῆς καταγωγῆς εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ μόνον τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα ὑπερησπίζετο καὶ πολλὰς εἰδήσεις καὶ κρίσεις περὶ τῶν συμβάντων καὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐμπεριείχεν. Ὁ δὲ συντάκτης Κιάππε ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ἐπολέμησεν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, εἶτα δὲ ἐπὶ τετραετίαν ἐξέδιδε τὸν ἡμιεπίσημον Φίλον τοῦ Νόμου, καὶ ἐκ τοῦ ἐν Ὑδρᾷ τυπογραφεῖου τοῦ πολλὰ καὶ χρήσιμα βιβλία ἐδημοσίευσεν, ὥστε δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸν θεωρήσωμεν πλέον ὡς ξένον. Ἐνεκα τῆς μεταθέσεως τῆς καθέδρας τῆς Κυβερνήσεως εἰς Αἴγιναν ὁ Κιάππε μετέφερε τὸ τυπογραφεῖόν του κατὰ Μάρτιον τοῦ 1828 εἰς τὴν πόλιν ἐκεῖνην, ὅπου ἡ Abeille ἐξηκολούθει ἐκδιδόμενη μέχρι τῆς 16ης Μαρτίου 1829.

[Ἐπίεται τὸ τέλος]

Φ. ΒΙΑΜΠΕΡΓ

ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΤΟ ΞΩΚΚΛΗΣΟ

Παίζει μὲ τὰ μυριστόλιστα κάλλη τῆς φύσεως τὸ κάτασπρο ξωκκλήσι ποῦ ὁλομόναχο στέκει μέσα στὰ ρομάνια καὶ στὲς ἐρημιές.

Μαζὶ μὲ τὶς ἀμέτρητες ὁμορφιές τοῦ γύρωθε

κάνει μιὰ θαυμάσια ἀρμονία τὸ ἐρημικὸ ξωκκλήσι.

Μέσ' ἀπὸ τὶς πρασιναδες ξεπροβάλλει ὁ μικρὸς θόλος του καὶ γεμίζει τὴν καρδιὰ τῶνθρώπου ἀπ' ἀνέκφραστη γλύκα καὶ δίνει μιὰ καινούργια δύναμη στὸν ταξιδιάρη.

Μοσκοβολοῦν τὰ λούλουδα ποῦνε σκορπισμένα γύρω—τριγύρω στὸ ρημόκκλησο, μοσκοβολᾷ κι' ἀστράφτει ἀπὸ τὴν καθαριότητα καὶ τὸ ξωκκλήσι, ποῦ μοιάζει σὰν ἀγνὸς συντροφὸς τῆς ἀγνῆς πρασιναδας. Παίζει μὲ τὶς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου τὸ κάτασπρο ἐκκλησιδάκι, καὶ μέσα στὸ παιγνίδι του ἀστραποβολᾷ καὶ θαμπώνει τὰ μάτια τοῦ κορμιοῦ καὶ ξανοίγει τῆς ψυχῆς τὰ μάτια.

Σὰν ξαπλωμένο φαίνεται ἀπὸ μακριὰ, λιμάνι ἤσυχο καὶ ἀσφαλισμένο ἀπὸ κάθε λογῆς ἀέρα· ὁλοζώντανη εἰκόνα.

Στὴν ἠσυχία ποῦ βασιλεύει κοντὰ στὸ ἐρημο ἐκκλησιδάκι, βρῖσκει ἠσυχία ἡ ψυχὴ, μπορεῖ καὶ φτερουγίζει, ἐλεύθερη σὲ καθαρίο οὐρανὸ, ξεχνιέται ὁ ἄνθρωπος μέσα στὸν ὄνειροφάνταστο κόσμον ποῦ παρουσιάζει τὸ φτωχικὸ ξωκκλήσι, καὶ πάει σὲ κόσμους ἀπάτητους ποῦ δὲν τοὺς εἶδε ὡς τώρα τῆς ὕλης τὸ θαμπὸ μάτι.

Λαχταρᾷ ἡ καρδιά, ταξιδεύει ὁ λογισμὸς, ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ.

Σὰν νὰ χαμογελᾷ στὸν ἄνθρωπο φαίνεται ἀπὸ μακριὰ, σὰν νὰ καλῆ τὸν ταξιδιάρη ναυαγὸ, ὅταν βρῖσκωνται ὀρθάνοιχτες οἱ πόρτες του.

*

Μέσα στῆς αὐγῆς τὸ γλυκοχάραγμα, ἓνα μικρὸ ἀντιλάλημα, σὰν ἀπὸ ξένο κόσμον, ἀκούεται. Εἶν' ἡ μεγάλη στιγμή, ποῦ παλεύει ἡ ζωὴ μὲ τὸ θάνατο· εἶν' ἡ στιγμή ποῦ μὲ χίλιους χρωματισμοὺς στολίζεται ἡ πλάση διὰ νὰ δεχτῆ τὸ βασιλιά τῆς· τὸ πρῶτο κοκκινάδι ἀρχισε νὰ φαίνεται πέρα στὴν ἀνατολή, τὰ βουνὰ ἀρχισαν νὰ πέρνουν ἓνα κόκκινο ἀλαφρὸ χρωματισμὸ, δὲν ἀκούεται καμμιὰ ταραχὴ, μόνον τὰ γριόκλαρα κροφομιλοῦνε μὲ τὴ μυστικὴ γλῶσσα τους, σὰν νὰ φοβῶνται μήπως χαλάσουν τὴ μεγαλόπρεπη σιωπὴ· ἀπὸ μακριὰ ἀκούονται τὰ κουδουνίσματα τοῦ μαντριῦ, τώρα ὁ ἥλιος ἔρριψε τὰ πρῶτὰ του κεντρίσματα...

Μὲ μιὰς βλόκληρη ἡ πλάση πῆρε ζωὴ!

Ἄ! ἓνα μυστήριον! ἓνα ὄνειρον!

Οἱ πρῶτες ἀχτίδες καθὼς μπαίνουν στὸ ἀγριο βῆμα τῆς Ἐκκλησιᾶς, δίνουν στὸ Σταυρωμένο μιὰ ἰδιαιτέρη γλύκα, δίνουν στὸ τίμιον ξύλον μιὰ ἀνέκφραστη δύναμη ποῦ ἀναγκάζει τὸν ἄνθρωπο νὰ πέση γονατιστὸς μπροστὰ του καὶ νὰ τὸ φιλῆ, ἀδιακοπα νὰ τὸ φιλῆ!

Ἡ μικρὴ καμπάνα τοῦ ξωκκλήσιου δίνει τὸ σύνθημα τῆς ζωῆς, μὲ τὸ γλυκὸ τῆς ἤχο.

Κ' ἐκεῖνος ποῦ θὰ τὴν ἀκούσῃ μέσα στὰ γλυ-

κορροδίσματα, ἀφίνει ἓνα ἀναστενάγμα ἀλαφρὸ, σὰν νὰφυγε ἓνα βάρος ἀπὸ πάνω του, σὰν νὰτανε θαμμένος καὶ ξαναζωντάνεψε. Εἶνε γλυκεῖα ἡ ὥρα αὕτη, εἶνε ἡ καλύτερη στιγμή τῆς ζωῆς.

Ἐνα κομμάτι παράδεισος, ἓνα μικρὸ σημάδι τᾶλλου κόσμου, εἶνε τὸ ξωκκλήσι. Φέρνει στὰ χεῖλη τὸ χαμόγελο τῆς ἀγάπης, τὸ δάκρυο τῆς χαρᾶς, τὸν καρδιόχτυπο τῆς ἐλπίδος...

*

Ζαλισμένος ἀπ' τὴ μυρωδιὰ π' ἀφίνουν τὰ γριόκλαρα καὶ τὰ θυμάρια τοῦ βουνοῦ μαζί μὲ τὴν εὐωδιὰ ποῦ ἀναδίνει τὸ λιθῆνι στὶς ἀγίες εἰκόνας μπροστὰ· μεθυσμένος ἀπὸ τὴ θεόπλαστη ζουγραφιὰ τοῦ ξωκκλήσιου, γονατίζει ὁ ἄνθρωπος χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ καὶ πλέκει ἀπὸ τὰ γριόκλαρα καὶ τοὺς ἀγριοὺς κρινούς δροσόλουστο στεφάνι, γιὰ τὸν ἀγιο ποῦ ἀφωνος μάρτυρας δέχεται χρόνια καὶ χρόνια τώρα τὰ ξομολογήματα τοῦ κόσμου.

ΑΓΓΕΛΟΣ Α. ΚΟΣΜΗΣ

ΑΧ! ΚΕΙΝΟ 'ΚΕΙ ΤΟ ΣΗΜΑΝΤΡΟ!

[Κατὰ τὸ ἀγγλικὸν τοῦ Th. Moor].

Ἄχ! κεῖνο 'κεῖ τὸ σήμαντρο,
Ποῦ παίζει βράδυ—βράδυ,
Πρὶν ἔρθῃ τὸ σκοτάδι,
Τὴν ὥρα τοῦ σπερνοῦ!
Πόσες γλοκεῖς ἐνθύμησες
Μπροστὰ μου πάλι φέρνει
Καὶ πῶς μου συνεπαίρνει
Γλυκὰ καρδιὰ καὶ νοῦ!

Τὸ ἤσυχο σπιτάκι μας
Τῆ νιότη μου θυμίζει,
Ποῦ πίσω δὲν γυρίζει
Στὸν κόσμον ποῦ περνᾷ,
Καὶ τὴ στιγμή, ποῦ τᾶκουσα,
Τὴν ὑστερνὴ τὴν μέρα
Νὰ χύνη στὸν ἀέρα
Τοὺς ἤχους τοῦ ξανά.

Κεῖνα τὰ χρόνια πέρασαν!
Πόσες καρδιές ποῦ ἀνθοῦσαν
Ἐτότες κι' ἀγαποῦσαν
Τὸν κόσμον ποῦ περνᾷ,
Τώρα τὸ ἴδιο σήμαντρο
Αὐτὲς δὲν τὸ γροικοῦνε,
Στὸ χάμα κατοικοῦνε
Βαθεῖα καὶ σκοτεινά.

"Αχ! κείνο 'κει τὸ σήμαντρο
Γλυκὰ θὰ παίξῃ ἀκόμα,
"Όταν κ' ἐγὼ στὸ χῶμα
Θὲ νάμπω σκοτεινά,
Καὶ τότε στὸν ψευτόκοσμο
"Άλλες καρδιές θ' ἀνθοῦνε,
Γλυκὰ νὰ τραγουδοῦνε
Τὸ σήμαντρο ξανά!

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΒΑΡΙΝΟΣ

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην φέρει τὸ ἄρτι ἐκδοθὲν βιβλίον ὑπὸ τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων». Εἶνε δὲ τοῦτο ἀνεκδοτὸν ἔργον τοῦ αἰοδίου Λέοντος Μελά, τοῦ συγγραφέως τοῦ «Γεροστάθης». Ἀπὸ τὸν «Μικρὸν Πλούταρχον» ἀποσπῶμεν τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν Σπαρτιατῶν σελίδας ἐκ τοῦ βίου τοῦ Λυκούργου.

Σ. τ. Δ.

Μέγιστον καὶ κάλλιστον ἔργον τοῦ νομοθέτου ἐθεώρει ὁ Λυκούργος ὅτι ἦτον ἡ ἀνατροφή τῶν νέων, διότι ἐκ τῶν ἡθῶν καὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν πολιτῶν ἰδίως κρέμαται ἡ εὐδαιμονία τῶν πόλεων. Εὐτυχεῖς δὲ αἱ πόλεις ἐκείναι, εἰς τὰς ὁποίας οἱ πολῖται ὑπακούουσιν εἰς τοὺς νόμους οὐχὶ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν προαίρεσιν ὑπέκοντες. Διηγούνται ὅτι διὰ τὴν πείσιν ὁ Λυκούργος τοὺς Σπαρτιατὰς περὶ τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν ἡ ἀνατροφή ἔχει ἐπὶ τῆς φύσεως, ἐπέδειξεν εἰς αὐτοὺς δύο διδύμους σκύλακας, ἐξ ὧν τὸν μὲν εἶχεν ἀναθρέψει κυνηγετικόν, ζωηρὸν καὶ εὐκίνητον, τὸν δὲ θηλυπρεπῆ, λαίμαργον καὶ ὀκνηρόν. "Όπως δὲ καταστήσῃ ὁ Λυκούργος τοὺς πολῖτας τῆς Σπάρτης ὑγιεῖς καὶ εὐρώστους, ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἤρξατο τὰς φροντίδας αὐτοῦ, ὀρθῶς σκεπτόμενος ὅτι ἀπὸ τὰς μητέρων ἰδίως ἐξαρτᾶται ἡ εὐεξία τῶν τέκνων.

"Όθεν ἀπήτησεν οὐχὶ μόνον οἱ νέοι, ἀλλὰ καὶ αἱ νεάνιδες τῆς Σπάρτης νὰ γυμνάζωσι τὰ σώματά των καὶ διὰ τοῦ δρόμου καὶ διὰ τῆς πάλης καὶ διὰ τοῦ δίσκου καὶ διὰ τοῦ ἀκοντίου. Ἐνισχύουσαι δὲ τοιοῦτοτρόπως τὰ σώματα αὐτῶν, προητοιμάζοντο μητέρες καὶ τροφοὶ ὑγιεῖς καὶ εὐρωστοὶ εὐρώστων καὶ ὑγιῶν τέκνων.

Συγχρόνως δὲ ἀνατρεφόμεναι ὑψηλοφρόνως αἱ Σπαρτιατίδες, καθίσταντο πλήρεις εὐγενῶν αἰσθημάτων, ἐξ ὧν ἐξεῖχε τὸ ὑψηλὸν αἰσθητικὸν τῆς φιλοπατρίας.

"Όθεν ἡ μὲν Γοργὼ ἀποστέλλουσα τὸν υἱὸν τῆς εἰς τὴν μάχην δὲν ἔκλαιεν, ἀλλὰ ἡ τὰ ν ἡ ἐπὶ τὰ ν ἔλεγε πρὸς αὐτόν, ἐνῶ τῷ παρέδιδε τὴν ἀσπίδα του.

Ἡ δὲ Ἀργιλεωνίς, ὅτε ἔμαθεν ὅτι ὁ υἱὸς τῆς Βρασιδᾶς ἐφρονεῖται εἰς τὴν μάχην, ἀντὶ νὰ κλαύσῃ καὶ νὰ λυπηθῇ, ἠρώτησεν ἂν ἔπεσεν ἐνδόξως καὶ ἀξίως τῆς Σπάρτης. Ἄλλοίμονον δὲ εἰς τὸν Σπαρτιατικὴν, ὅστις ἔρριπτεν ἐν τῇ μάχῃ τὴν ἀσπίδα καὶ τὰ ὅπλα του ὅπως σωθῇ. Ὁ δεῖλος καὶ ρύσασπις ἦτον ἐν Σπάρτῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς γενικῆς περιφρονήσεως καὶ ἀποτροφῆς. Ἐὰν ἦτον ἄγαμος, δὲν

εὕρισκε σύζυγον, ἐὰν εἶχε θυγατέρας δὲν εὕρισκε γαμβρόν! Ὡστε δικαίως ὁ Ξενοφῶν λέγει ὅτι δὲν θαυμάζει ἐὰν οἱ Σπαρτιατὰι ἐπιτροτίμων τὸν ἐνδοξὸν θάνατον τοῦ τοιοῦτου ἀτίμου καὶ ἐπονειδίστου βίου.

Τοιαύτας γυναίκας ἔχουσα ἡ Σπάρτη, δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ λαμπρυνθῇ καὶ νὰ δοξασθῇ· διότι ἐκ τῆς ἀνατροφῆς τῶν γυναικῶν κρέμαται ἰδίως ἡ εὐδαιμονία ἢ κακοδαιμονία τῶν λαῶν· αὐταὶ εἶναι αἱ πρώται παιδαγωγοὶ τῶν τέκνων, αὐταὶ εἰσάγουσιν ἐν τῷ βίῳ τὴν σωτήριον λιτότητα ἢ τὴν φθοροποιὸν πολυτέλειαν· αὐταὶ διατηροῦσι τὰ ἄγνα ἡθῆ, ἄτινα σώζουσι τὰς κοινωνίας, ἢ διατρέφουσι τὴν κακοήθειαν, ἣτις ἐξαντλεῖ, καταστρέφει καὶ ἐξευτελίζει τοὺς λαούς.

Ἰδίως δὲ καὶ τὰ τῆς διαίτης τῶν βρεφῶν ἦσαν κανονισμένα ἐν Σπάρτῃ, ὅπως ὑγιᾶ καὶ εὐρωστα καὶ ἀσθεῖ ἀναδειχθῶσιν· ὅθεν καὶ διὰ οἴνου ἔλουον αὐτά, ὅπως τὰ ἐνισχύωσι καὶ ἀνευ σπαργάνων τὰ ἀνέτρεφον, ὅπως μὴ παρεμποδίζηται ἡ ἐλευθέρων ἀνάπτυξις τῶν μελῶν των, καὶ εἰς τὸ σκότος καὶ εἰς τὴν ἀπομόνωσιν τὰ συνείθιζον, διὰ νὰ μὴ φοβῶνται, μηδὲ νὰ κλαίωσι, καὶ περὶ τὴν τροφήν τὰ ἐμάνθανον νὰ μὴ ἔχωσιν ἰδιοτροπίαν. Καὶ μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν ἑπτὰ ἐτῶν τοιοῦτοτρόπως ἀνέτρεφοντο τὰ παιδία τῆς Σπάρτης ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν. Γινόμενα δὲ ἑπταετῆ ἐλαμβάνοντο παρὰ τῶν γονέων καὶ παρεδίδοντο εἰς τοὺς παιδονόμους, οἵτινες ἀνέτρεφον αὐτὰ ἰδίως ὅπως τὰ προπαρασκευάσωσιν ἀνδρείους καὶ πειθαρχοῦντας στρατιώτας τῆς Σπάρτης. Καὶ γράμματα μὲν δὲν ἐμάνθανον εἰμὴ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Ἐγυμνάζοντο νὰ τρέχωσι, νὰ πηδῶσι, νὰ παλαίωσι, νὰ ρίπτωσι δίσκον ἢ ἀκόντιον, ἅπας δὲ ὁ βίος αὐτῶν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἦτο σχολεῖον καρτερίας, πειθαρχίας καὶ λιτότητος· ἡ τροφή των ἦτο ἀπλουστάτη, ἡ ἐνδυμασία των ἐλαφρά, ὁ ὕπνος των ἐπὶ καλῶν.

Ἐδιδάσκοντο προσέτι ν' ἀποκρίνονται μετὰ βραχυτήτος ζωηρᾶς καὶ ἀποφθεγματικῆς, ἣτις κατέστη ὁ παροιμιώδης χαρακτὴρ τῆς σπαρτιατικῆς ἐμιλίας. "Ότε π. γ. προέτρεπέ τις τὸν Λυκούργον νὰ συστήσῃ ἐν Σπάρτῃ δημοκρατίαν, λακωνικῶς ὁ Λυκούργος τῷ ἀπήτησε: «Σὺ γὰρ πρώτος ἐν τῇ οἰκίᾳ σου ποίησον δημοκρατίαν». Ὁ σύντομος καὶ εὐρωστός λόγος ἀποδεικνύει νοῦν ὑγιᾶ καὶ εὐρωστον. Κατεβάλλετο δὲ πᾶσα προσπάθεια ἐν Σπάρτῃ ὅπως γίνωσιν οἱ νέοι εὐπειθεῖς, σεμνοὶ, σώφρονες, σεβόμενοι τοὺς γέροντας, τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς νόμους τῆς Πατρίδος, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ἡ κυριώτερα βᾶσις πάσης εὐδαιμόνου πολιτείας.

Τὸ βῆμα καὶ τὸ βλέμμα τῶν νέων Σπαρτιατῶν ἀπεδείκνυον τὴν κοσμιότητα καὶ τὴν σωφροσύνην αὐτῶν· ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων ἦσαν πάντοτε συνεσταλμένοι ὡς κόρη καὶ σιωπηλοὶ ὡς ἀγάλματα, τὴν δὲ μέθην ἐδδελύττοντο, βλέποντες τοὺς ἐπίτηδες ἐνώπιον αὐτῶν ἐκτεθειμένους δούλους, τοὺς ὁποίους Ἐἴλωτας ἐκάλουν, μεθύοντες καὶ τὰ αἰσχίστα ἐν τῇ μέθῃ των πράττοντες.

Διὰ τῆς τοιαύτης ἀνατροφῆς τῶν νέων καὶ οἱ θεσμοὶ τοῦ Λυκούργου ἐπὶ αἰῶνας ἀλώθητοι διετηρήθησαν καὶ ἡ δόξα τῆς Σπάρτης ἀμάραντος ἀνεδείχθη.

Εἶθε νὰ πεισθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι, ἂν σπουδαίως

δὲν φροντίσωμεν περὶ τῆς καλῆς ἀγωγῆς τῆς καρδίας τῶν νέων ἡμῶν εἶναι ἀδύνατον νὰ εὐημερήσωμεν μὲ ὅλους τοὺς νόμους καὶ τοὺς θεσμούς καὶ τὰς συνταγματικὰς καὶ δημοκρατικὰς ἡμῶν ἐλευθερίας, διότι ἀνευ ἀρετῆς τὰ πάντα διεφθάρμενα, φροῦδα καὶ μάταια ἀναφαίνονται.

Ο ΝΑΥΑΡΧΟΣ ΚΑΝΑΡΗΣ

ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΤΟΥ ΚΑΝΑΡΗ

Πολλὰ χαρακτηριστικὰ ἀνέκδοτα τοῦ ἀποθανόντος Ναυάρχου Κανάρη ἐδημοσίευσαν αἱ ἐφημερίδες. Μεταξὺ αὐτῶν σταχυολογούμεν τὸ ἐξῆς, ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1897 καὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ Κανάρης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς ἀνακωχῆς:

Τὸ διηγείται αὐτόπτης μάρτυς ὁ Χρονογράφος τοῦ «Ἀστειῶς»:

"Ἦτο ἡ πρώτη ἡμέρα, καθ' ἣν θὰ ἐπήρετο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ἡ σημαία ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του.

Ἀπὸ τῆς προτεραιᾶς καὶ ἐν τῷ στόλῳ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ εἶχε κυκλοφορήσει ἡ παράδοξος εἰδησις, ὅτι ὁ ναύαρχος διέταξε ν' ἀνακρούσῃ κατὰ τὴν ἑκπαρσιν ἡ μουσικὴ τῆς ναυαρχίδος τὸν ὕμνον τῆς Σημαίας.

Διὰ νὰ ἐνοηθῇ ἡ ἐντύπωσις, ὅχι εὐνοῦς ἐκ μέρους ὄλων—ἐκ^α τῆς εἰδήσεως ταύτης, πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου εἶχεν ἀντηγήσει ἐμβατήριον, καμμία μελωδία, καμμία ἀρθρὸς ἀρμονία, οὐδεὶς παιάν. Οἱ μουσικοὶ ἠκολούθουν ὀπισθεν μὲ τὰς ἀποσκευὰς, μὲ τὰ ὄργανα ἐρριμμένα ἀναμίζ, μὲ τὰ μαγειρικὰ σκεῦῃ ἐπὶ τῶν σκευαγωγῶν.

—Καὶ τώρα μετὰ τὴν Λάρισαν, μετὰ τὰ Φάρσαλα καὶ τὸν Δομοδὸν καὶ τὴν Ταράτσαν, ν' ἀκουσθῇ ὁ Ἐθνικὸς Ὑμνος εἰς τὸ καταρῶγιον τῆς Ἁγίας Μαρίνης; Νὰ τὸν ἀκούσωμεν ἄνωθεν ἀπὸ τὴν λοφοσειρᾶν οἱ τουρκικοὶ πρόσκοποι;

Τὰ ἤκουσεν αὐτὰ ὁ Ναύαρχος καὶ ἀπὸ τοὺς γλυκυτάτους ὀφθαλμούς του, οἱ ὁποῖοι ἀνέδιδον ὀρατὰς τὰς ἀκτίνας τῆς ἀνεξαντλήτου ἀγαθότητός του, ἀνεπήδησαν ἀστραπαί. Τὰς εἶδον τὰς ἀκαριαίας, τὰς φευγαλέας ἐκείνας ἀστραπὰς· ἦσαν βεβαίως αἱ αὐταὶ αἱ ὁποῖαι ἐξελάμψαν καὶ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ μεγάλου πατρός του, ὅταν ἔμαθε τὴν μυριόνηκρον τῆς Χίου ἐκατόμβην. Τί εἶπεν;

—Πρέπει νὰ δώσωμε μερικτὸ ἀπὸ τὴν ντροπὴν μας καὶ ἰστῆ σημαία; Αὐτὸ ἔλειπε! Αὐτὴ θὰ μείνῃ αἰῶνια ἀρόλοντῃ καὶ ὅταν καρφύνομε τὰ μάτια 'ς αὐτὴ καὶ θυμούμαστε τί χρεωστοῦμε στὴ δόξα τῆς, ποτὲ δὲν θ' ἀπελπισθοῦμε. Τιμημένη θὰ εἶνε πάντα, ὅσον κ' ἂν ταπεινώθηκα τὰ χέρια ποῦ τὴν κρατοῦν, γιὰ νὰ τὴν κρατήσωμεν αὐριο ἀξιώτερα χέρια.

Ὁ Ναύαρχος, ὁ Κυβερνήτης, τὸ ἐπιτελεῖον ἐν μεγάλῃ στολῇ εἶνε παρατεταγμένοι ἐπὶ τοῦ καταστρώματος.

—Προσοχή.

—Εἰς ἑκπαρσιν σημαίας.

—Αἶρε!

Ἡ κυανόλευκος βραδέως, ἡρέμα ὑψοῦτο.

Καὶ ὁ γηραιὸς Ναύαρχος μὲ ἀσκεπῆ τὴν πολιάν, κύπτων ὡς πρὸ τῶν Ἀχράντων, ἤγειρεν ἡρέμα τὴν κεφαλὴν καὶ προσήλωνεν ἐπ' αὐτῆς τὸ βλέμμα, παρακολουθῶν τὴν ἀνύψωσιν τῆς.

Σύσπασις νευρικῆ ἐκίνησιν τὴν σιαγῶνα του· αἱ ρυτίδες αἱ ἀκτινοειδῶς περιβάλλουσαι τοὺς εὐγλωττοὺς ὅσον ὀλίγοι ὀφθαλμοὺς του, συνεπτύχθησαν, καὶ ἐν δάκρῳ, ἄδρὸν δάκρῳ ὑποτρέμον ἐπὶ τῆς βλεφαρίδος του, ἠυλάκωσε τὴν παρεῖαν καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος.

"Ἐτερον ἀνεκδοτὸν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἐλληνικῶν παραλίων ὑπὸ τῶν ξένων στόλων κατὰ τὸ ἔτος 1886.

Εἶχεν ἐπικρατήσῃ τότε φόβος μὴ οἱ ξένοι ζητήσωσιν ν' ἀφοπλίωσι τὰ πολεμικὰ μας καὶ τὰ περιορίσωσι δέσμια εἰς κανένα λιμένα.

Ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κανάρη τὴν γενικὴν διοίκησιν τοῦ στόλου.

Λέγεται δὲ ὅτι καλέσας αὐτὸν ἐσπέραν τινὰ εἰς τὰ Ἀνάτορα τὸν ἠρώτησε:

—Ναύαρχε, τί θὰ κάμῃς ἂν σὲ εὕρουσιν οἱ ξένοι ναύαρχοι;

Ὁ ναύαρχος, ἀπαθὴς, ἡρεμὸς, χωρὶς κανένα κόμπον, μὲ τὸν ψυχρὸν ἐκείνον ἠρωτισμὸν τοῦ πατρός του:

—Θὰ τινάξω 'ς τὸν ἀέρα τὰ καράβια, μὰ δὲν τὰ παραδίω.

Ὁ Βασιλεὺς, φοβούμενος καμμία παρεξήγησιν, τῷ παρετήρησεν:

—Ἄλλ' ἂν ἔλθουν εἰς διαπραγματεύσεις;

—Νὰ μὴ ζυγώσωσιν οὔτε 'ς ἓνα μίλι, γιὰτί θὰ πᾶν καὶ αὐτοὶ μαζί μας.

Καὶ ἀποσυρθεὶς εἰς τὸν Πέτρον καὶ περιπλέων τὰ πέριξ ἐμελέτα τὸ σχέδιόν του.

Καὶ τελευταῖον τὸ ἐξῆς μαρτυροῦν πόσον ἠνωχλεῖτο ἐκ παντός δείγματος τῆς ἐλλείψεως τοῦ πειθαρχικοῦ πνεύματος ἐν τῷ στόλῳ.

Ἡμέραν τινά, καθ' ἣν ἤκουσεν ἐπὶ τοῦ πλοίου συζήτησιν μεταξὺ ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου ἀξιωματικού, ἐπήδησεν ἔξω ἀπὸ τὸ δωμάτιόν του καὶ μὲ θυμὸν λέγει:

— Βρὲ μουρλοτιέρηδες, βρὲ ἀρχικαπαταναῖοι, βρὲ Βουλὴ μου τὸ κάματο δ'ὼ; Μὰς φτάνει μία!

ΥΓΙΕΙΝΗ

ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Ποία εἶνε ἡ τακτικὴ θερμοκρασία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος;

— Κατὰ τὰ κοινῶς παραδεδεγμένα, ἡ θερμοκρασία 36⁰ ἕως 36,5 θεωρεῖται κατωτέρα τῆς τακτικῆς. Ἀπὸ 36,6 ἕως 37,4 εἶνε τακτικὴ καὶ ἀπὸ 37,5 ἕως 38⁰ ἐλαφρῶς πυρετικὴ. Ἄλλ' ὁ ἰατρὸς Μάρξ ἔκαμε θερμομετρικὰ παρατηρήσεις ἐπὶ διακοσιῶν ἀνθρώπων καὶ ἐξήγαγε τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ τακτικὴ θερμοκρασία εἶνε μᾶλλον κατωτέρα τῶν 37⁰ καὶ κυμαίνεται μεταξὺ 36⁰ καὶ 37⁰. Ἐν τούτοις τὴν θερμοκρασίαν 37⁰,2 δύναται νὰ ἔχη ἄνθρωπος ὕγιης εἰς τινὰς περιστάσεις, ἰδίως κατὰ τὰς ὥρας τῆς χωνεύσεως. Ὄταν ἡ θερμοκρασία ὑπερβῇ τοὺς βαθμοὺς τούτους, ἐπιφέρει πάντοτε ἀδιαθεσίαν καὶ πρέπει νὰ θεωρῆται ἀνωτέρα τῆς τακτικῆς. Ἡ θερμοκρασία δύναται νὰ κατέλθῃ καὶ ὀλίγον κάτω τῶν 36⁰ χωρὶς τοῦτο νὰ ἔχη σημασίαν.

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Ἡ πριγκίπισσα τῆς Οὐαλλίας, ὅταν ἦτο νέα, ποτὲ δὲν ἠδύνατο νὰ συνδιαλλαγῇ μὲ τὰ λατινικά. Μίαν ἡμέραν εἶπε πρὸς τὸν γέροντα κληρικόν, ὅστις ἐδίδασκε τὴν πριγκίπισσαν τὰ κλασσικά μαθήματα:

— Λέγετε ὅτι εἶνε κακὸν νὰ ὀμιλῇ κανεὶς ἀπρεπῶς περὶ τῶν νεκρῶν; δὲν τὸ λέγετε;

— Ναί! πολὺ κακόν, ἀπήντησεν ὁ γηραιὸς κληρικὸς.

— Ἡ λατινικὴ γλῶσσα εἶνε νεκρά; δὲν εἶνε; ἠρώτησε πάλιν ἡ μικρὰ μαθήτρια.

— Ναί! εἶνε νεκρά; διατί; εἶπεν ὁ διδάσκαλος.

— Ὄ, τίποτε, ἀπήντησεν ἡ πριγκίπισσα. Ἡμῶν ἐτοιμία νὰ εἶπω κατὰ τι κακόν δι' αὐτήν; αὐτὸ εἶνε ὄλον.

Καὶ κατόπιν ἀναστενάζουσα ἐπρόσθεσε:

— Νομίζω ὅτι εἶνε σκληρὸν νὰ μὴ ἀφίνουσιν τὸν νεκρὸν νὰ ἡσυχάζῃ.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ἐγχείρησις ἐπὶ πνεύμονος.

Ὁ καθηγητὴς Μόλλε ἐν Μεδρίτῃ ἐξετέλεσεν ἐγχείρησιν ἐπὶ γυναικὸς φθισικῆς, νοσηλευομένης εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς πόλεως ταύτης. Ὁ ἀριστερὸς πνεύμων τῆς ἀσθενοῦς ἦτο τόσον βαθέως προσβεβλημένος, ὥστε πᾶσα ἐλπίς εἶχεν ἀπολεσθῆ. Ὁ χειρουργὸς ἔσχισε τὸ στήθος, ἤνοιξε τὸν πνεύμονα

καὶ τὸν ἐκαθάρισεν ἀπὸ ὅλα τὰ φυμάτια δι' ἀντισηπτικῆς διαλύσεως; ἔπειτα δὲ τὸν ἐκαυτηρίασε. Πέντε ἐξέχοντες ἰατροὶ παρίσταντο κατὰ τὴν ἐγχείρησιν.

Ἡ κατάστασις τῆς ἀσθενοῦς ἐδελτιώθη μετὰ τὴν ἐγχείρησιν, ἀλλὰ δὲν ἐγνώσθη ἂν ἐθεραπεύθη ἐντελῶς.

Ἡ αὐξησις τῶν ὀνύχων.

Κατὰ τὰς γενομένας παρατηρήσεις, ὁ ὄνυξ τοῦ μικροῦ δακτύλου ἀναπτύσσεται βραδύτερον τῶν ἄλλων; ὁ δὲ ὄνυξ τοῦ μέσου δακτύλου ταχύτερον.

Ἐν γένει ἡ αὐξησις τῶν ὀνύχων ὑπολογίζεται εἰς ἓν χιλιοστὸν τοῦ μέτρου σχεδὸν καθ' ἑβδομάδα ἢ πέντε ἑκατοστὰ κατ' ἔτος. Ἡ αὐξησις αὕτη περιορίζεται ἐν καιρῷ ἀσθενείας ἢ αἰτίας. Κατὰ τὸ θέρος οἱ ὄνυχες αὐξάνουσι ταχύτερον ἢ τὸν χειμῶνα. Ὑπάρχουσι διαφοροὶ γινῶμαι ὡς πρὸς τὴν ταχύτεραν αὐξησιν τῶν ὀνύχων τῆς δεξιᾶς ἢ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς; τινὰς τῶν φυσιολόγων παραδέχονται ὅτι δὲν ὑπάρχει διαφορὰ. Κατὰ τὴν ἀνωτέρω σημειουμένην ἀναλογίαν τῆς αὐξήσεως τῶν ὀνύχων ἄνθρωπος ἐβδομηκοντούτης, ὁ ὄποιος δὲν θὰ ἔκοπτε ποτὲ τοὺς ὄνυχάς του, θὰ εἶχε τοιοῦτους μήκους 2 μέτρων καὶ 62 ἑκατοστῶν.

Ἡ ἐλευθεροτυπία ἐν Αὐστρουγγαρία.

Κατὰ τὴν πρώτην ἐξαμηνίαν τοῦ 1900 ἐξεδέθησαν ἐν Αὐστρουγγαρίᾳ 1547 καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις κατὰ δημοσιογράφων, ἐξ ὧν 625 ἐναντίον ἐφημερίδων γερμανικῆς γλώσσης, 581 ἐναντίον ἐφημερίδων τσεχικῶν, καὶ 202 ἐναντίον ἐφημερίδων πολωνικῶν. Μία ἐφημερίς τοῦ Ἰνοβρουκ «Σέρρερ» κατεδικάσθη τριακοντάκις κατὰ τὸ διάστημα τούτου.

Ἰδοὺ καὶ τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα τὰς καταδικαστικὰς ταύτας. 514 περιστάσεις προκλήσεως μίσους μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνικότητων καὶ τῶν διαφόρων θρησκευμάτων (φυλακίαις 3—6 μηνῶν). 282 προσβολαὶ κατὰ τῆς δημοσίας τάξεως (1—5 ἔτη φυλακίαις). 204 προσβολαὶ κατὰ τῆς καθολικῆς θρησκείας (1—6 ἔτη φυλακίσεως). 251 lese majesté (1—5 ἔτη φυλακίσεως). 88 προσβολαὶ κατὰ τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας (5—12 μῆνας φυλακίσεως). 121 προσβολαὶ ἐναντίον βασιλείας ἢ Κράτους φίλου τῆ Αὐστρίας (6—12 μῆνας φυλακίσεως).

Ἄν προσθέσωμεν ὅμοῦ τὰ ἔτη τῶν καταδικασθέντων ταῦτα ἀνέρχονται εἰς τὸ μέγα ποσὸν τῶν 3366 ἐτῶν φυλακίσεως.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΚΑΘ' ΗΜΕΡΑΝ ΒΙΟΥ

Καθαρισμὸς χροσῶν ἀλύσεων.

Θέσαστε ἐντὸς μικρᾶς ὑαλίνης φιάλης τὴν αἰοσιν καὶ συγχρόνως ὕδωρ, εὐλύγην διττανθρακικὴν σόδα καὶ ἓν μικρὸν τεμάχιον σαπῶνος. Κλείσατε καλῶς μὲ φελλὸν τὴν φιάλην καὶ ἀναταράξατέ τὴν δυνατὰ ἐπὶ τινὰ λεπτὰ τῆς ὥρας. Κατόπιν πλύνατέ τὴν μὲ καθαρὸν ὕδωρ, σφραγίσατέ τὴν καὶ θὰ γείνη στυλπνή ὡς νὰ τὴν ἔχετε ἀγοράσῃ ἐκείνην τὴν ὥραν ἀπὸ τὸ χρυσοπωλεῖον.